

De wake bij de brug

Augusta de Wit

bron

Augusta de Wit, *De wake bij de brug*. Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur, Amsterdam
1932 (3de druk)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/wit_001wake01_01/colofon.php

© 2012 dbnl

The logo for the Dutch Bibliography (dbnl) features the lowercase letters 'dbnl' in a blue, sans-serif font. The letter 'd' is stylized with a small hook at the top.

Een javaan

Een javaan

Aan de nagedachtenis van dien oprechten Vriend der Javanen die langs den weg van het menschelijke medegevoel zijn volk tot het hunne wilde brengen:

CONRAD THEODORE VAN DEVENTER.

Met zoo velerlei lieflijkheid als het zijn zinnen aandoet en zijn hart, met zoo velerlei liefden heeft de Javaan, de bruine man van de aarde, de armelijk laag bij den grond levende, zijn geboorteland lief.

Den grond van zijn land heeft hij lief, die in de zonnemaanden een brand is en in den regentijd een gudsende vloed, die onder de stappen en de wielewenteling der langzaam langs de afgeöogste rietvelden voortknerpende buffelkarrenrij opstuift als wittige asch, en donker en koel is tegen de handen der vrouwen als, zorgzaam, zij de slappe bleekgroene rijstplantjes uit het kweekbed overpooten op de sawah, om den vezeligen wortelvlok heen de voedzame aard

aandrukkend dat het halmpje welig groeie; den grond die meegeeft met de palm en de tastende vingertoppen van den pottebakker, op zijn draaiende schijf zich rondend tot lichte koelkan en buikigen pot; den grond die vast en betrouwbaar staat in de smalle dijken rondom de rijstveldjes, tegen de berghelling op een vlucht van vijvers dragend, kristallijne akkers waar morgen- en avondrood en al de zeilende wolken van den blauwen middag drijven tusschen het groen der sprietende rijst.

De reuken van zijn land heeft hij lief, de duizenden die zweven op elken lichten wind. Den reuk van aarde en natte steenen in de ondiepe rivier, van jong gebladert uit sappig glimmende stengels, van de weide waar de naakte herdersjongen in de schaduw ligt te pijpen op een bamboe-fluitje terwijl de diep-ademende buffels plonzen in den plas. Den bitteren reuk van grasbrand op de heuvels dien de zorgeloze ontginning ontsteekt. Den reuk van bloeienden pinang-palm rondom in groen neergedoken gehuchten. De scherpe

reuken van de markt en den bedrijvigen landweg, en het kinderen-voedende huis. Den wierook-geur die den avond voor den bededag wijdt. Den geur van de blanke jasmijn-kransen die de bruid sieren en den bruidegom.

De geluiden van zijn land heeft hij lief, de ontelbare waar zijn hart weltevreden antwoord op geeft: lieflijk geluid van regen op gebladerte en bladeren daken, op de steenen van het ravijn waar de smalle strook begint te murmelen en te kloppen en plotseling met klare stemmen roept. Suizelgeluid van het bamboe-boschje rondom het dorp, den lichtelijk wiegenden wolkigen loovermuur waarin met zonsondergang zwermen rijstvogeltjes onzichtbaar kwetteren. Het arbeidsgeluid van rijst-stampen, den huppelenden maatslag uit het blok dat onder het afdakje staat tusschen de wit-oversterrelde citroenstruiken; koel is het daar voor de stampster over wier schouder het in den slendang gedragen kindje kijkt naar het opspringen van de korrels. Het feestgeluid van den gamelan, dien een kundig

muzikant bespeelt, dat uit koper en brons de klanken opgevlogen lang in de donkere stilte blijven zweven, vuurvliegjes van geluid, vèr heen vele harten verheugend.

De kleuren van zijn land heeft hij lief, alle de kleuren, de loutere en lichtende, de donker-gloeiende die van langbezonken zonnegloed verzadigd zijn, de als dauw en maanlicht teeder-koele, de kleuren van de doorluchtige bergtoppen der verte en van het wazige vlakke-verschiet, het fonkelgroen van de sawah, het purper in den zwaarhangenden bloesemkolf van den pisang achter zijn huisje, de bonte sprenkeling die de menigte van vroolijk-gekleede vrouwen door de tamarinde-schaduw van de wegen naar den passar strooit.

En den dagelijkschen arbeid van zijn land heeft hij lief, den arbeid dien hij niet om loon voor vreemden doet, maar naar eigen wil om eigen behoefte naar de eigen voorvaderlijke zede.

In den vroegen ochtend naar het veld te gaan dat het dorpshef en de raadplegende

oudsten voor jaar-lang het zijne hem hebben toegewezen uit de veelheid der gemeenschappelijke akkers; te gaan, de voeten in het dauw-witte kruid waarin alle geuren nog slapen, het gezicht in kleur-looze klaarte gebeurd, lichtheen te gaan door als wellend water koele en milde lucht, en op den schouder den lichten last te voelen van den houten ploeg, en te kijken naar den gang van de twee breede buffels die rustig den welbekenden weg aftreden, de goede vrienden van den akkerman zij, die hun kracht leenen aan zijn verstand; de lange voren te trekken door den al warmer wordenden grond, waar van den pas ingehaalden oogst de korrels al weder kiemen tusschen her en der gewaaide asch van afvalvuurtjes; (hoe de jongens van het dorp sprongen tusschen de springende vlammetjes, denkt de ploeger, en denkt hoe hij zelf dat deed, niet zóó vele rijst-oogsten geleden nog); in de hitte van den middag de schaduw van het huis te vinden, en het bereide maal; in de langzaam-koelere uren de lengende schaduwen, ranke mans-schaduw

naast breede schaduw van beesten, te zien glijden langs al smallere strook van nog wachtenden grond, en uit de laatste voor den ploeg te trekken als de buffels en de eigen armen en knieën rood zien van avondschijs; zóó den arbeidsdag door te leven is hem lief. En lief de avondrust daarna, als hij niet naar zijn huis keert misschien, na het bad onder den kleinen driftig bruisenden waterval, waar de vrouwen uit het dorp hun kannen komen vullen, maar gaat zitten bij de jonge mannen die gehurkt hun strootje rookend den meisjes schertsende dichtregels tegen neuriën twee aan twee, en lachen als een geestig deerntje gevat antwoord vindt. Met de armen onder het hoofd ligt hij ruggelings, en voelt hoe de avondwind het natte haar langs zijn slapen oplicht en ziet hoe aan den donker-geworden hemel de Ploeger zich opricht dien westerlingen Orion noemen, en zijn ploeg van sterren drijft langs de oneindige voor van oosterkim naar wester. De krekels in het gebladerte, de kleine schrill-trillende en de groote die brommig snorren, neuren hem in slaap.

Als rondom de verdoffende morgenster de lucht wit begint te gloren, wordt hij wakker van het schijnsel, dat de donkerte van zijn oogleden rood doorgloeit. Slaapdrongen richt hij zich op, den sarong over 't hoofd getrokken en blijft stil zitten, omhuld en in zich zelf gebogen als onder dauw een bukkende struik, en voelt als de struik zijn bloemen zoo zachtjes aan zich zelven opengaan, de zon tegemoet.

De feesten van zijn land zijn hem lief, waaraan geesten de onzichtbare gasten zijn. Lang van te voren verheugt hij zich op het feest van den oogst. Een vroolijk gezicht is het voor hem de huisvrouw de geel-gekleurde rijst te zien schikken in het sierlijke offermandje en de vruchten uit den gaard op het draagblad. Als uit het bamboe angkloeng-speeltuig door lichte hand geschud, de waterklare klanken opklokken, zal hij een handvol rijstaren in zijn hoofddoek binden en een handvol in den hoofddoek van een vriend, en met de bonte bundels schommelende aan de einden van een wiegend bamboe-juk, sier-

lijk gaan dansen op die golvige muziek.

De graven van zijn land zijn hem lief, de wonderwerkende graven van Islam-heiligen en prachtige Sultans, waar hij om welvaart bidden gaat; de graven van zijn ouders waar op de gezette dagen het gezin bloemen brengt en spijs, opdat de zielen zich voeden en zich verheugen en van de trouwe liefde hunner kinderen mogen weten in het kille land der schaduwen.

Alles is hem lief van zijn liefelijk land, dat zoet proeft aan zijn zinnen en zoet aan zijn hart, zoo overvloeiend vol zoetigheid, dat ook de ganschelijk bezitlooze er wel dikwijls zijn genoeg kan hebben aan geluk. Alles van zijn land heeft hij lief met de liefde die hangt aan het laatst-overgeblevene, het innigste, het binnenste harte-ding, met de bange, behoeftige liefde van den van altijdher mindere, veler overwinnaars verwonneling, voor dat allereigenste dat trotsche heerschers hem lieten.

Daarom zijn zoo boos en bang de oogen die door tralievensters uitzien naar de sche-

pen op de reë, de schepen der heerschers, hun geweldige last-dieren met het ijzeren hart en den adem van vuur, de sterke snelle zwemmers, die dragen uit verre landen aan, dragen naar verre landen heen wat de heerschers bevelen, die dragen kostelijk goed, en dragen menschen van alle goed vervallen, menschen van Java die misdreven hebben tegen de heerscherswet dragen zij uit Java weg naar een vreemde verte.

Vaal worden de gezichten als het schip op de ree met zijn doordringende stem ter afvaart roept.

De gevangenis-wachter komt binnen. Hij doet den veroordeelden tot deportatie een ijzeren boei om den nek, ijzeren boeien om de polsen. Hij drijft den slijk-bruin bekleeden troep der kettinggangers den weg op naar het strand.

De mannen gaan langzaam. Zij zien om zich heen met doffe schuwe oogen, met de blikken grijpen zij zich vast aan de huisjes van de Inlanderswijk, aan de mannen en vrouwen op den weg en de naakte kinderen

die om de stalletjes der zoetelaars drentelen. Zij zetten hun voeten op den grond of zij er in wilden wortel schieten en vastgroeien voor eeuwig, als een boom. En op het oogenblik dat de onverschillige politie-man hem naar de prauw duwt, bukt misschien een balling, en neemt uit den grond, en bergt tegen zijn lijf een handvol aarde, een handvol vaderland.

Het kan wel meer gebeurd zijn, immers, voor of na dien éénen keer toen Hollanders het zagen, toen passagiers van het Molukkerschip, in ledig wachten leunend over de reeling, een man uit het transport kettinggangers dús, moeilijk met zijn geboeide handen, zand zagen scheppen van het glimmend natte strand, en het bergen tegen zijn naakte lijf. Verbaasd zagen zij naar dien bruinen mensch en zijn hartstocht.

Een jonge man was het, een jongen eer nog dan een man, mager, licht tredend als een hert, met felle schichtige oogen. Hij droeg zijn lijf zooals bergbewoners het dragen, wien de kameraadschap is aan te zien met den los

tegen hoogten op loopenden wind. Toen de politie-mandoer hem norsch de boot in duwde, gaf hij met zijn geheele lichaam een schok ter zijde uit als een gegrepen beest dat woest zich los wil rukken.

De mandoer dreef door de dringende volte van het dek den slijkbruinen troep voor zich uit naar het luik dat het ruim afsluit en de kostbare lading; daar was hun plaats. Als een hoop geringe waar die de moeite van het bergen niet waard is, en blijft liggen waar de dragers haar neergeworpen hebben toen de last hen verdroot, zoo lagen zij daar. De mandoer nam hen de boeien af - waartoe nog boeien in die eenig-onontkomelijke van alle gevangenissen, het schip in volle zee? Maar zij hielden zich of zij den ijzeren dwang op nek en armen nog leden. Willoos zaten zij, stomp. Die éene met de schitterende oogen was tusschen hen als tusschen doffe aschhoopen een vonk. Onbewegelijk hield hij het gezicht gewend naar de verdwijnende kust van Java; die schitterende oogen waren er aan vastgebrand. Meer dan een van de reizigers in

de koele schaduw van de zonnetent wendde den blik af van dat gezicht.

Zij waren Hollanders; hij was een Javaan. De blankheid van hun gezicht en handen, de trotsche heerschers-kleur in het land der donkere verwonnelingen, maakte broederschap tusschen hen onderling, vreemdheid tusschen hen en die menschen, om wie een bruine huid zat heengegroeid, het onuitdelgbare teeken van nederlaag en knechtschap. Hoewel zij van elkander niet geweten hadden, vroeger, en het wel of wee van den een zou den ander om het even zijn, later, waren zij makkers nu, aan boord van dit schip, dit sterke wonderding, gewrocht van hersens en handen van hun eigen ras, dat tusschen storm en golven hun gemeenschappelijk lot in zwevende veiligheid droeg. En over de dingen die de hunne zijn, spraken en dachten zij, over heerschappij en rijkdom. Maar toch voelde meer dan één, en toch moest hij ontwijken, dien brandenden blik naar de kust van Java, naar het vaderland dat daar verzonk in de zee.

Zulk een jong rank flikkerig wezen als die

Javaan was, een schepsel als een vlam, in velerlei zeker, kon zulk een misdaan hebben tegen de wet die uit den verstande is, die van geluk of leed niet weet, maar enkel de macht der machtigsten bedoelt zij en wat die macht dient.

Hij zou wel zwierig gedanst hebben, een feestvierder in den gouden rijstoogst, beschenen door het oogenlicht der lachende meisjes. Had hij, toen de nacht kwam, een medeminnaar verscholen gevonden in den tuin der allerschoonste?

Bij de hanengevechten, als de vogel in maandenlange vertroeteling sterk en vurig tot vechten gemaakt, met opgezetten vederkraag den vijand aanvliegt, als onder snavelhakken en slagen met vlijmend-gespoorde klauw het bloed langs kop en borst loopt, zou hij wel een verwoede wedder zijn geweest. Had de zegevierende wederpartijder al te smadelijk gelachen toen hij zijn dooden haan wegdroeg?

Die oogen van hem - als zwarte vlammen waren zij! - die had hij zeker niet deemoedig neergeslagen onder een kaakslag uit

blanke hand. Had hij, verblind van woede, in amok zijn wraak gekoeld, doodend niet wetende wien?

Met arbeid in ballingschap straft de wet der Westersche heerschers allerzwaarste misdaad. Naar wet niet, doch naar willekeur, naar onberekenbare en onbegrijpelijke luim hadden de heerschers van vroeger, de als goden geëerde en gevreesde Sultans, gestraft, met straffen die wraakoefeningen waren, folteringen, verminkingen, lijfs-verscheuringen. Ook daaraan dachten zij die niettemin van den kettingganger met de brandende oogen den blik moesten afwenden.

Tusschen de andere gestraften zat hij eenzaam, opgesloten binnen zijn smart als binnen een vensterlooze gevangenis. Om hem heen was gemompel, behoedzaam achter den rug van den half slapenden mandoer, over dingen waar geen gelukkig mensch van weet, over onbezonnen daad en vlucht en vangst, en tusschen vragende stemmen was een die antwoordde, die verhaalde van ballingschap, te vergeefs ontkomen, van schrijnende arbeids-

dagen en nachten vol wraakgedacht; en zij hoonde de heerschers, de onwetende sterken, en roemde de listen, duizenderlei, die in wederzijdsche onderwijzing de verwonnelingen hunner wet elkander leeren, zoodat slim als de kleine vluchteling van het woud het dwerghert, en fel als de doodelijke slang de argelooze wordt, dien zijn driftig bloed en de straf der heerschers blind in de geheime broederschap der kettinggangers dreef. Hem klaagde geen beroofde meer aan, hem ving geen speurder, hem vonniste geen rechter meer! Als het bedwelmende zaad dat de inbreker door een reet van den wand blaast, drong het giftige gefluister door de eenzaamheid van den man van Java. Als de oogen van den weerloos beslovene werden zijn oogen donker en dof.

En het schip haastte, haastte, den langen ochtend door, den middag, den korten rooden avond, den nacht. In den zwarten nacht, die zonder maan of sterren was, wist het zijn weg, het week niet af ter rechter of ter linker zij, het aarzelde niet, het verlangzaamde niet

een enkel oogenblik, het sloeg de Javaansche zee achter zich weg, het zwolg de verten voor zijn boeg in, het trok het vreemde land naar zich toe, het verschrikkelijke. Met zonsopgang zou het de ree bereikt hebben.

Het was donker op het dek, stil in het schip. Diep beneden, bij de vuren, hanteerden de verschroeide stokers, hun roode wimper-looze oogleden dichtknippend tegen den gloed, dien zonder ophouden zij voedden met oude, tot zwarten steen geworden hitte; de machinist, in de bezwijmende machinekamer, ging zwaar ademend op en neer tuschen glijdend, schuivend, springend staal; op de brug waakte de man van de wacht, het nooit beloken gezicht van het schip, uitturend in den nacht of eenig gevaar het voortjagende schip dreigde. Maar anders sliep alles.

De meesters van het schip, in hun koel gewaaierde hutten, waar windvangers de frischheid binnentrokken uit de wijde van zee en nacht daarbuiten; de bedienden half in half uit hun als de scheepsvlag wit-en-roode kleedij, her en der over den vloer der

kajuit; de Chineezen in de tweede klas, die hun koopmansboek onder het hoofd hadden met het stel kaarten en het bundeltje bankbiljetten, hun dobbel-goed den geheelen dag door; het Inlandervolk, dat in donkere gezins-groepen bijeen lag op het dek, met den sarong over het hoofd of een arm over het gezicht gebogen tegen den fellen schijn van het electrische licht; allen sliepen zij. Zelfs de gestraften sliepen naast hun bewaker die sliep.

Maar plotseling waren overal slapers wakker, en verschrikte stemmen vroegen waarom het schip stil lag, en wat die vreeselijke schreeuw geweest was en dat felle licht daareven?

Het volk op het dek staarde naar een blauwe vlam ver weg achter het schip, naar iets donkers in den vaal beschenen kring van golven dat er op toe bewoog. De opzichter van het transport kettinggangers zag onthutst op de ledige plaats van den Javaan die aarde geschept had van het strand.

Toen de mannen van de reddingsboot hem

terug brachten schoot hij op hem toe, en hield hem met twee vuisten in zijn druipende kleeren vast vóór den kapitein.

Rillend van ellendigen angst, vaal als een lijk stond hij daar in het ondragelijke licht. Het zeewater, dat uit zijn half afgerukt boevenpak droop, maakte het dek om hem heen donker. Als een damp sloeg doodsnoed van hem af.

De kapitein ondervroeg hem. Het duurde lang voor bijna onverstaaenbaar antwoord kwam.

‘Ik weet niets. Ik sliep. Ik werd wakker in de zee. Toen schreeuwde ik om hulp’.

Hoe on nut de onbeholpen leugen was, omdat onmogelijk immers bij stille zee, en dat van de plek waar de gestraften lagen, midden op het dek, een mensch slapende in zee kon vallen, zei te vergeefs de kapitein.

De gestrafte mompelde weer:

‘Ik weet niets. Ik sliep. Ik werd wakker in de zee. Toen schreeuwde ik om hulp’.

En strenger sprekend, zei toen de kapitein dat de waarheid duidelijk bleek, en beter

ware het voor hem nu te bekennen opdat zijn straf niet verzwaard werd nog; ontvluchten had hij gewild, en hij was in zee gesprongen, denkend wel naar eenig eilandje te kunnen zwemmen, waar een visscher of rondzwalkende opium-smokkelaar hem opnam en terugbracht naar Java. Maar als niet, toen de moed hem begaf dat hij begon te schreeuwen in de zee, de officier van de wacht hem gehoord en de licht-boei hem toegeworpen had, en het schip gestopt, en als niet de mannen met de reddingsboot waren uitgegaan en hem gegrepen hadden, dan ware hij verdronken en de haaien verscheurden zijn lijk. Want geen sterkste en stoutmoedigste zwemmer had van dáár uit, waar hij zinkende was, eenige kust bereikt. Mijlen en mijlen rondom was niets dan bare zee.

De kapitein strekte zijn arm in de witte uniformmouw uit met een langzamen zwaai, die over het schip heen den einder langs wees, onzichtbaar achter den zwarten nacht. Door de vreemde stilte sloeg luid het aanbruisen en de klokkende neerval der golven

tegen het schip. Ontzaggelijk steeg op en stond voor de gedachte de onafzienbare eenzaamheid der zee.

De mandoer duwde den geredde terug naar zijn plaats op het luik, bij de andere gestraften. Lijdelijk liet hij zich nederwerpen op den hoop.

De langzame nacht ging voorbij. De officier van de wacht, op en neer gaande op de brug, zag soms over het van slapers donkere voordek heen naar den bruinen hoop gestraften, in het felle licht der lamp, naar dien eenen, die tusschen de liggenden zat. Hij had den Javanen-sarong, voor zijn druipend boevenpak hem gegeven, over het hoofd getrokken. Met de handen om de knieën gevouwen zat hij roerloos. Eens, bij een toevallig en vluchtig opzien, had het den officier geschenen of een kleine gedaante bukkend van hem wegsloop. Maar hij twijfelde of het niet de schaduw geweest was van het zeil, licht bewegend op den wind.

Als versteend in onbewegelijkheid zat die éene donkere waker; of hij wachtte.

In het dauwkille uur voor den dageraad zitten zóo, op Javaansche dorps-velden, de bewakers van den oogst. Op de zon wachten zij, op het her-begin van het leven.

Waarop wachtte hij?

De nacht ging ten einde. Om de morgenster heen, die begon te verbleeken en te dooven, werd de hemel doorschijnend blank. De man van Java hief het hoofd op, en zag daarnaar; en toen, lang, naar het Westen: donker was het daar nog. Toen, zacht, met een kinderlijk-meegaande beweging, ging hij liggen. Hij trok den zoom van den sarong over de oogen, als om heel diep, in donker, te slapen en lag, verstild in volkomenheid van rust.

Als een die op het eind van lange wake het verschijnen in de verte van zijn hartsverlangen heeft aanschouwd, en die nu wèl gerust zijn oogleden mag toedoen over dat gezicht, zijn leden mag neervlijen langs den weg dier zekere nadering, zóo lag hij.

Daar waar het roode licht vandaan scheen was land. Als een dofwezige spits stond het in het hart van de purperen laaie die zee en

hemel onmetelijk in brand zette. Recht er op toe voer het schip. Beglansde aangezichten zagen naar het schoone Molukken-eiland, dat met al talrijker toppen al blauwer en klaarder tintelend verrees. In het vele fijnroode licht, met al dien glans rondom van verwachtende oogen en nieuw begin werd veel donkerder nog de hoop weggesmeten menschheid, de slijkbruine gestraften-troep op het luik, die dof en willoos staarde op de nadering van het doodelijk-gevreesde: het Vreemde Land.

De geeuwende politie-mandoer reikte met een traag gewoonte-gebaar naar de boeien. De handen die misdaan hadden tegen der heerschers wet moesten van alle eigen doen afgesloten voortaan. Toen, na al die anderen die lijdelijk hun handen en hun nek hadden overgelaten aan zijn dwang, die ééne niet bewoog op den bevelenden aanroep toe, maar met afgewend en overdekt gezicht bleef liggen, greep de mandoer gemelijk naar den lang langs het lijf liggenden roerloozen arm.

Maar overhaast trok hij zijn hand terug; hij stond verschrikt.

Twee der geboeiden, die met de opgesloten handen hangend tusschen de knieën neergehurkt waren aan hoofd en voeten van den roerlooze, zagen van hem naar den man met de boeien. En de eene sprak een woord uit, een kort woord van diepen en geduchten klank.

Hij had het niet luid gezegd; en toch verstonden allen. Over het schip heen ging het woord, over de bonte menigte van de Inlanders rondom de luiken, over de groepen Chineezers aan den ingang van de tweede klas, over het gezelschap Hollanders, witblinkend onder de zonnetent. Zoo alsof uit een klaar beschenen water plotseling een donker monster den kop had geheven, en nu dragen alle verwijdende rimpelringen duisternis mee dat de glans verdwijnt daaronder, zoo ging van dat woord een schromende ernst uit over al wijderen kring van gezichten, tot er niet één meer was anders dan zeer stil.

Iemand kwam die over den doode heen boog en den overhuivenden sarong weghief van zijn gezicht. Heel jong verscheen het, bij-

na glimlachend zacht. Het glansde van een uitschijnende klaarheid zuiverder dan de zuivere zon die op het voorhoofd en de bleeke lippen lichtte; er was een ruimte omheen wijder dan alle verten der kimmensbespoelende zee. Zoo volkomen was die schoone stilte, géén nog door de druischende duisternissen des levens tastende hadde het vermocht haar te krenken met een schaduw van die donkerte, vermocht den klank van wanhoop en pijn te uiten die de naam was van dat vaagje witachtig poeder, nog hangend aan de even-geopende lippen.

Een mager rimpel-vrouwtje, dat heimelijk al dieper iets wegborg onder onrustig bewaakte waar, dook neer achter wie om haar stonden toen de arts, zich oprichtend, rond zag.

Hij vroeg de twee vrienden van den doode:

‘Waarom heeft hij dit gedaan, hij die toch om hulp riep tegen den dood?’

Langzaam sprak de eene van de twee.

‘Toen hij verdrinken wilde in de zee

vreesde zijn lichaam, zoodat hij om redding moest roepen. Maar zijn ziel begeerde den dood, en bleef standvastig. Want bitterder dan sterven was het voor hem te leven ver van zijn eigen land.’

Zij lieten hem de dracht van den Javaanschen akkerman toen zij hem begroeven op de vreemde kust.

Stemmen van den wind op de Bataksche hoogvlakte

Stemmen van den wind op de bataksche hoogvlakte

Op de wijde als een zee, bare als een zee, grijsgroen golvende als een zee, op de Bataksche Hoogvlakte, daar heeft de wind vele stemmen. Hoog door de lucht hoort het volk van de donkere dorpen-eilandjes over zich heen gaan de toornige stemmen en de teedere, stemmen van geweld en stemmen van luchtig spel.

In het grijzige reuzengras der wildernis hooren de jager en zijn hond die den schuilhoek van het ree besluipen.

Op het veld hoort de lange rij der vrouwen, die, hun puntige staven op de maat den grond indrijvend, de schol openbreken voor het zaad.

In het dunne houten huis met zijn heuvelhoog dak hooren de gezinnen, die bijengehurkt zitten om het uitsmeulende rijs-vuur 's avonds. Boven den rossigen schijn, die

openliggende handen begrimt en verstilde aangezichten, staat de deinende duisternis steil. De zwarte kegelholte, de van alle hemelruimten omspoelde dak-spelonk, rumoert van binnenbruisend windgerucht. De moede akkerman, op zijn slaapmat uitgestrekt met een bos tooverkruiden onder het hoofd, om naar waarheid van zijn nieuw-ontgonnen akker te dromen, of die vrucht zal dragen, hoort door zijn slaap heen de windestem.

Als in de blinde verschrikking der bliksemflitsen, witte, in den worp knakkende speren, loodrecht uit het zwarte neergedrild, in de davering van knetterende donderslagen, die op de bergen uiteenbarsten en ratelend de sellingen afrollen, het onweer over de vlakte komt, dan rent de wind met rauw gebas voor hem uit, de huilende jachthond des hemels die de wolken in hun vlucht verscheurt. De Batakkerhuizen bukken de bufferhorens van hun donkeren gevel tegen hem, als hij honderdvuldig er aan komt gevlogen, jankend van drift.

Wanneer de zorgeloze zoeker naar akker-

grond waar hij zonder zweet van oogste, den brand heeft gestoken aan het ruig der helling - in de vruchtbare asch werpt hij later zijn handenvol zaairijst -; als gras en struikgewas een sidderende blauwgrijze nevel wordt, de jonge opslag langs den zoom van het bergbosch de kruipende vlam omhoog heft en plotseling laaien de boomen bleekbrandend en reusachtig den zonneschijn in, dan komt de wind er aangeloppeerd, snuivend tegen de vlammen. Als de buffelstier in het moeras zoo wentelt hij zich om en om in den vloed van het opspattende vuur. Het bamboe-bosch ontploft uit honderden van hitte prangend-zwangere schalmen, die met doffen slag uiteenbarsten. Hij rent door de brekende boomen. Hij brult het uit. En rondom hem springt op, en als een kudde wilde koeien den kop-schokkenden staart-zwiependen bul narent, rent hem achterna een roode kudde vlammen, met dolle vaart de vlakte in die onder hun hoeven vervliegt in rook.

Door de diepe, nauwe, windende wegen die tot rivier geworden regen heeft uitgelo-

pen in den gruizeligen grond der Hoogvlakte - honderden voeten diep schemert de haastige waterglimp binnen het donker van de loodrechte wanden, - daar dwaalt met langaanhoudend klaaggezing de wind, daar waart de gevangene rond in alleenlijke lamentatie. De ruiter die langs het ravijn draaft, jaagt zijn paard in galop om aan dat geluid te ontkomen. Hij denkt aan doodenklachten, die na zonsondergang vrouwen klagen buiten het dorp. Zóo roept, zóo zware zuchten loost, zóo kermt, in onontkoombare donkerte van droefheid, in altijd weder in zichzelf terugkeerenden doolweg van rouwende gedachten gevangen, een Bataksche moeder op het grafje van haar lieve kind. Door de donkere rivierravijnen klaagt de wind een nooit uitgeklaagde klacht.

Maar zijn blijheids-stemmen laat hij hooren over de heuvels, als het jonge groen er spruit. De loslopende paardjes van de dorpelingen steken de ooren op, en gaan plotseling galoppeeren, brieschend met wapperende manen en staart. De wilde bergduiven,

de schoone, zacht-grijze, die met zoo diepen toon roekoeën, stijgen in breede vluchten hem te gemoet. Vlijmzoet fluitegeluid blaast hij door hun zwiepende wieken.

En in het dorpsboschje, in den buigenden bamboe die koelte neerzeeft over de badplaats kabbelend onder den waterval, daar heeft hij zoo vele vroolijke stemmen als er vroolijke dingen zijn. Allerlei lief geluid maakt hij tusschen het fluisterige loover en de ranke schalmenstammen die lichtweg piepen en knersen, tusschen de kabbelingen en het geplas van den klokkenden waterval. Hij is een stem tusschen de stemmen van de jonge meisjes die met gelach en roepen voor zich uit den glooienden oever afkomen, om water te halen aan de beek. De vrouwen komen hun weefsel blauwverven in de uitgegraven kommen der steenige glooiing, waar de indigo-bladeren vergaan zijn in nat. Zij spoelen de gekleurde waden in de beek waar zij het volste bruist rondom de steenen; en hangen al dat blauw als vlaggen van dagelijksche levensvreugd te wapperen langs den oever;

dan klinkt zijn licht geluid mede met hun roepend gesprek. Van den weg af draagt hij het piepen aan en het geknars van de langzame marktkarren waarmee de mannen terugkomen van dag-en-nacht langen tocht, en het kleppen van het klokje aan den hals van den diep-ademenden buffel die zoo zeker zijns weegs gaat, door den slapenden voerman wèl-vertrouwd. Hij kaatst den opspringenden hoefslag terug die den heuvel naar het dorp op rent; het geschreeuw van de buffel-jongens achter hun breede beesten, die, snuiven den poel uitgeklimmen hun middagvoer en rust in de schaduwig koele ruimte onder het paalhuis zoeken; den lichten veel-slag van de rijst-stampers uit de schuur waar de vrouwen aan het gemeenschappelijke blok staan. Al die vele liefelijkheid draagt hij in zijn eigene mee als hij neurt door het bamboeboschje.

De Bataks lokken die liefelijke windestem voor hun dagelijkschen arbeid-kameraad. Zooals een jongen van een hol bamboe-takje een fluit maakt, om er aardige deuntjes op

te spelen, zoo maken zij van een rechten gaven bamboe-stam een fluit voor den wind. Als het geweldige speeltuig, vast ingegraven in den grond en wèl gestut, staat opgericht in het rijstveld, dan komt hij het bespelen, heldere wijzen blaast hij er op. De gretige rijstvogeltjes, die met een gekletter als van de berghelling neerschietend kiezelgruis bij klepperwiekende duizenden tegelijk neervallen in de rijpe rijst, stuiven verschrikt omhoog, en durven niet weerom komen zoo lang die luide fluit weerklinkt. Over de velden heen schalmeit zij, en de slingeringen der verre rivier. De vrouwen van het dorp, naarstig aan haar weefraam, roepen elkander toe uit de eene huisschaduw naar de andere. Nu behoeven zij niet, van onrust popelend, aan den speelschen jongen te denken, die zeker het wachtershuisje uitgeklimmen is naar een kameraad, of aan de al-groote dochter naar wie bij het rijstveld, neergeslagen onder een vogel-vlaag, een hemelijke vrijer uit ziet.

Wie zou het wel verzonnen hebben, dat

speeltuig van den wind dat werktuig is voor het akkervolk?

De Bataks weten het niet: het is geheel vergeefs daarnaar te vragen in hun dorpen. Maar wat slag van man hij was die zoo liefelijken vond deed, en hoedanig zijn gedachten, dat verstaat wel wie ooit de windefluit hoorde spelen over verten van rijpend veld.

Een stille man, die gaarne alleen was, en wien kinderen naliepen. Als hij op de jacht was geweest bracht hij hun kantige lianenzaden mee uit het bosch, voor bikkels. En hij wist lange verhalen van het dwerghert, allen anderen dieren te slim af, van den tijger die medelij had met de verdwaalde meisjes in het ravijn, en den pompoen die eigenlijk de zoon van een machtigen vorst was, van de avondster, de schoone vriendin der palmwijn-zoekers. Hij kende de kruiden die zieken beter maken, en de randen sluiten van wonden, scchichtige paarden, door geen ruiters getemd, werden rustig onder zijn hand.

In het bosch, als hij met zijn hond de hellingen over zwierf en de diepe bruisende

ravijnen door, speurend naar buit; op den akker waar hij met de andere mannen van zijn dorp de sterk-wortelende stronken uitbrak van het afgebrande geboomte, en op de smalle sappig-groene sawah in de beekbedding, het kostelijke bezit dat de welgestelde naarstiglijk verzorgt; op de diep-ingesleten paden waarlangs het volk van de Hoogvlakte uren ver naar de markt loopt, in eentonig gepraat gerucht aandragend naar het al sterker gezoem dat binnen den kring van uitgespannen karren en los loopende hitjes den eenzaam-schaduwenden boom van den marktheuvel omzwermt; des avonds, tusschen de schaak-spelers en de drinkers van palm-wijn, was hij dikwijls stil en in zich zelve gekeerd, door de stemmen zijner makkers heen luisterend naar de stemmen van den wind. Hij had er naar geluisterd, zoo dikwijls en lang, zoo innig, dat hij al die vele verschillende kende, en ook de samenstemmingen tusschen hen en de andere dingen der natuur. Als hij den wind her en der hoorde dwalen en mompelen om het huis, dan wist hij: nu is de

vlakte somber geworden, uit de diepe spleet in de vulkaanhelling strijkt de damp krinkelend weg langs het zwavel-gele ravijn, de stuivende zandwolk verijlt aan den voet der glooiing waarvan in dit laatste regenseizoen de stortbeek alle groeisel heeft afgesleurd. Bij den lichten, effen deinenden toon van een andere windstem, zag hij, met de oogen dicht, het glanzende sawah-groen zilverig worden in golving en de lijnen der bergen die de vlakte omsluiten helder tegen de lucht; het gevonkel zwart en blank van het wiegelende citroengebladerte in den vruchtgaard van het dorp speelde tegen den binnenkant van zijn neergelaten oogleden aan. En met geluidelooze stilte rondom, hoorde hij binnen in zijn hoofd het kraken en knarsen van buigenden bamboe, den korten schreeuw dien een ree, verontruste bewaker der kudde, gaf, de stemmen van ruiters, tegen den wind in roepend. Als zijn eigen adem ging geluid door hem heen. Hij deed zich open voor den wind. Hij werd als het wildernis-gras dat ruischte, als het ree dat kreet, als een vol geluid geloo-

pen ravijn. In zijn keel spande zingen, dat mee wou met den wind.

En op een ochtend dat hij zoo, alleen aan den zoom van het bosch zittende, den wind op zich liet spelen, met zijne gedachten bij zijn liefje die heel den dag het rijstveld moest bewaken en wel eens schreide onder haar moeders harde stem en harde hand, geraakte hij in een droomerij daarover hoe het zijn zou als die wind, die zoo sterk door het bamboebosch bruiste, de stille lucht boven haar rijstveld vol gerucht blies, dat al de vogels vloden. Zoo dikwijls al, als hij speelde op de fluit die hij kunstig van een bamboe-schalmpje had gesneden, had hij, luisterend naar den zoeten toon, gemijmerd over dat wondere, dat wind in weerstand klank wordt. Nu langzaam aan, verlouterde de mijmerij tot gedachte. De rechte gladde zuiverrond omhoog stijgende schalmenstam, waarop met al helderder wordende oogen hij zag, veranderde in een fluit, voor dien goddelijken Speelman den Wind een speeltuig goden-groot.

Niemand weet meer van hem. Niemand

weet hoe hij verzon en probeerde, telkens weer overnieuw in onvermoeibaar geduld; hoe, ten laatste, den schoonen toon hij ving, en met schuins gehouden hoofd stond te luisteren, de lange zuiver-zoet vloeiende klankenteugen proevende, en diep drinkend, met een heerlijken lust aan dat wèl-geluid, dat daar opgeborreld kwam uit den hollen van wind doorspeelden stam; en onbewust glimlachte hij, terwijl zijn meisje naar zijn hand tastte en, vleiende tegen hem aan zich borg die haar niet zag. Niemand weet meer van hem. Maar altijd nog klinkt zijn windschalmei over de Bataksche vlakke.

In het strakke middaguur als het akkervolk den arbeid laat en de karbouwenkudde zich koelt in den plas, als alle vogels stil zijn in de schaduw en zelfs de schrille krekels geluideloos zijn geworden tusschen de tot stof verblakerende grassprietten, dan komt ergens uit het ongeziene de wijze aandrijven van den wind die zijn groote fluit bespeelt, lange, volle, zuiver-zoet zingende tonen, die uit akker-bebroedende laagte op zich heffen tot

het juichgeluid van een vogel in de hooge zon.

Schoon in de wijde stilte is dat alleene geluid. Schoon over de wijde als een zee, bare als een zee, grijsgroengolvende als een zee, de Bataksche hoogvlakte, die windestem die voor het volk van de velden zingt.

De Boegi roepen den avondwind

De boegi roepen den avondwind

De stam der Boegi, het zwervende zeevolk, is vrienden met den wind.

Van den vasten wal, van de zware donkere trage aard, hebben voor altijd zij af zich gekeerd. Zij laten de vette velden, de wouden vol kostelijk hout, de mijnen die glinsteren van goud en van zilver aan den boer, den woekeraar, en den vreemden overheerscher. Zij bouwen hun gehuchten van paalhutten aan den uitersten zoom der eilanden, tusschen zand en zee, waar uit de schuingewaaide palmen de vrucht in de branding valt, en de vloed die tegen de palen klotst hun stoute wilde kinderen in slaap bruist. De zeewind blaast onder den vezelen vloer door, het dagelijksche bestaan van de trotsch-kijkende vrouwen ligt gedragen op zijn luchte kracht. De van bladerreepen gevlochten zeilen van hun prauwen schuren langs het bladerendak, bij binnenkomst en bij afvaart der vloot.

Zwervers zijn zij die leven naar den wind.

Als de Westewind komt opzetten, de bolle, grijze met het lange haar en den baard van wolken die in slierten hem druipen langs borst en rug, zijn zij zijn tochtgezellen op de vaart naar Nieuw-Guinee. Ook naar de Zuidooster eilanden zeilen zij dan en de geelroode rotskust van Timor. De wind plonst langs de prauwen, luidkeels lachend, de golven zwalpen over hen heen als zij hem bij willen houden. Hij geeft een tik tegen den mast dat die krakend op zij buigt, en schuin blijft staan een heelen tijd, den plager ontduikend. Bol van zijn blazen staat het bladerreepen zeil. Het vlechtwerk wordt galig dat de lage zon er doorheen schijnt. Het is alsof zij varen met het avondrood in top.

Op de steile eilanden, donker overgroeid, waaromheen de zee in lichtgroene en roodachtig-paarse glanzen speelt, - als bestendige regenbogen glanzen de bonte banen langs het effen blauw - en waar de morgenkoelte den prikkelend-bitteren geur rond breidt van den wilden laurier die zijn takken en naaktge-

spoelde wortels in de branding laat hangen; de lange lage vastelandskust ook, waar zoo zwaar de golving tegen aan slaat die rolt op de groote deiningen van den Stillen Oceaan, en mijlen ver is de zee daar vaal voor de monding der wijde rivieren, die duisternis aandragen uit een wereld van woud en walmend moeras; daar staan overal de paaldorpen van de naakte Papoea's op den uitkijk naar hen. De kroesharige ranke mannen die in het brons van hun borst en dijen blauwe teekening gegrift dragen, en snoeren van Kangaroo-tanden en glanzige schelpen om den hals, komen in zwermen smalle rood-en-zwart beschilderde prauwtjes hen tegemoet geroeid met jachtbuit uit het binnenland, zonnegele, gloeiend-roode, smaragd-groene Paradijsvogels. De Boegi geven sieraad van been en glas en kralensnoeren in ruil daarvoor.

Naar de Zuidooster Eilanden zeilen zij om parels en bonte schelpen. De gele gladde Japanners en de Filipino's die met open oogen door het bijtende water duiken, komen aan boord geklommen en toonen in de palm

van hun magere goor bruine hand den blanken glans der diepten. Het inboorlingenvolk draagt volle manden schelpen aan, roodgestreepte en blauw-gestreepte, sierlijke wrongen, die van binnen zacht-bonte paarlemoer zijn.

Op de kust van Timor ligt het lichtgele sandelhout opgestapeld; de wind die er over strijkt is zwaar en zoet van den geur. Niet het eilanden-volk is het dat de dunne stammetjes gekapt heeft op het geberge: al te zeer vreezen zij de geesten die het bergwoud naijverig bewaken; maar boschloopers van Flores en Soemba, die andere machten gelooven, komen er om met hun blinkende kapmessen. In dagenlangen tocht langs de duizelige rotspaden voeren zij den sleep van zwaar-belaste pak-paardjes naar der Boegineezen landingsplaats. Wanneer de prauwenvloot de thuisreis begint is zij vol schats. Rondom de strevende kielen en den riemslag der roeiers licht de nachtelijke zee, als ware het van den glans die door de bergende wanden heen uitstraalt. De lucht is geurig rondom haar.

Als de Oostenwind oplaait, de vurige met den vlammenblik, die lucht en zee in blauwen brand steekt, vliegen zij voor hem uit naar Borneo en Sumatra. Zij liggen dagenlang op de breede Barito, wier zwaar stuwende wateren een paarsen schijn hebben onder bruin, en waar zwervende eilanden drijven van fel-groenen water-hyacinth. Uit de moeras-bosschen die als een mijlenlange muur staan weerszijds van den stroom, komen Dajaks en Bandjareezen den rotan aanbrengeu, omlaaggetrokken uit de kruinen waar hij honderd voet hoog in zwiepende slingers hing. In de bootjes waarmee zij de waterpaden van het woud langs zwerven, hebben zij ook djeloetoeng hars, van de diep ingekorven siepelende stammen geschraapt in wekenlangen arbeid; en lichtgele schijven was van de wilde bij die haar van bladeren aaneengeplakt nest, dik en zwart tegen het luchtblauw, duizelig hoog aan de takken van den bijenboom hangt.

In de straat van Malacca zeilen de prauwen van het Boegi-volk tusschen Chineesche

jonken en de stoombooten van het geheele zeevarende Westen door. Zij gaan ten anker op de reede van Singapore, zij bevaren de aloude golvenwegen langs de westkust van Sumatra tusschen de lange rij der eilandjes en de groene bergkust, waar in de wouden kostelijke kamfer groeit en in de diepe aderen van het gesteente zilver en goud.

Een zwaren last trekken de roeiers met hun huiswaarts gerichte riemen. Dikwijls, als hun armen moe worden, en het hart hun bonst tegen de ribben, roepen zij den wind te hulp, die hier of daar op de verre flauwgroene kust ligt te slapen. Op de maat van hun riemen beginnen zij te zingen:

‘Kom Heer Noordewind! kom en geleid deze vorstelijke prauw! Schaamt ge u niet zoo vadsig te zijn? Wij hebben eten en drinken aan boord, een kostelijken maaltijd. Kom en wees onze gast! Van den steven naar den boeg loopend kom met een driftige vaart, Heer!’

Zoo vertrouwd zijn zij met den wind dat zij, als de eene vriend den anderen, hem

vreugde mogen aanbieden en arbeid afvragen.

Gister kwam de Boegivloot ter reede van Macassar. Den dag lang was de kade geurig en als een regenboog bont van kostbaar en verheugelijk goed. De drommen der zweetende koelies zwoegden, in de wijdopen pakhuispoorten stonden de kooplieden cijferend en bewakend met zorgelijk gezicht. De Boegi slenterden aan het strand, de verte zochten hun sombere oogen. Toen het Westen begon te kleuren toen lichtten zij het anker, en luid, met gezang en gong-geschal riepen zij naar hun zeilen den wind.

‘Kom, Vorst van de Bergen, Prinsenzoon! Kom tot ons! Wuif toch met de plooiën van uw sarong een weinig, Gebieder van den Avond!’

Over de woelende handelswijk, over het wakend geweld van het fort, over de stad van blank-glanzige huizen schalde geweldig de zee-muziek, over rijkdom heen en heerschappij riepen de zwervers naar vrijheid.

Toen, uit den drom van zwoegers en drijvers, bezitters van het bezit bezeten, richtten

hoofden luistrend zich op, fluisterden heimlijke stemmen:

‘Hoor! onze jongere broeders! Zij roepen ook voor ons den wind!’

En die vreemd en als vijandig, tusschen het volk der vast op het vaste gezetenen verloren leven en eenzaam, onhoorbaar zongen zij mede:

‘Kom, Heer der Droomen, Avondwind! Voer ons weg naar de schoone vertel!’

Talloos tusschen de Boegi-schepen dobberde der verlangens vloot.

Dat hij toch kwame de Avondwind!

Van de eene prauw, van de andere, van vele tegelijk, van allen te saam galmden de gongen.

Met hun groote bronzen stemmen zongen de schepen een beurtgezang. Rondom het koor van de donkere zangers beefde in zijn stijgen de vloed. Op den maatslag van het geweldige lied beefden ver heen luistrende harten.

Hij moest het wel hooren, de Avondwind, de slaper op de bergen. In het schuinsche

licht der kim rees hij op uit zijn spelonk. Een wijle stond hij roerloos, in de teedergekleurde lucht. Rondom zijn neigend hoofd met de zwart-uitfladderende haren en de oogen donker van droom was als nachtebegin een wolk van schaduw-wevende vogels, vleermuizen scheemrig-gevleugeld.

‘Heer van den Avond, o kom!’

De schepen met hun bronzen monden allen te samen riepen zij hem.

De harten met hun diep verlangen allen te samen riepen zij hem.

Hij breidde de armen op de koelere lucht. Bruisend over het bergbosch voer tot de zijnen hij neer.

De zeilen zwollen.

De harten kozen zee.

Kustreis

Kustreis

Van het Noorden van Bali naar de uiterste Oostspits van Singaradja, naar Karangassem zal ik de reis maken over zee. De boot is op komst, die de kust langs vaart.

Gisteravond, op een geluid als van dreunende kanonschoten, sein van aankomst van een stoomboot, ging ik naar de pier. Het was er zwart van mannen - alleen mannen - de geheele koopmanschap van Boeileleng, wier avondverpoozing het is hier op de banken te zitten; onder het rooken van sigaretten, tusschen de vingers in een papertje of in de gedroogde vruchtvliezen van maïskolven gedraaid, bespraken zij zaken en nieuwtjes, Chineezzen, Arabieren, Britsch-Indiërs doorelkaar, afzonderlijk en bij elkander zich houdend, Armeniërs, de geld-schietters van Bali. Iedereen was wachtende; maar het schip door de kanonschoten aangekondigd, viel nergens nog te bespeuren op de flauw maanlichte zee.

De branding liep met een slaperig gebruis op het strand: het water lichtte. Groene bolronde vonken met een staart van wittigen schemerschijn in golvingen achter zich aan, zwommen tegen den golfslag in. Zij flikkerden, taanden, doofden uit, en braken plotseling weer te voorschijn. Tusschen de zwarte prauwen, links van de pier geankerd, schoten ze bij zwermen heen en weer. Zij maakten het er zoo helder, dat de onderkant van de bootjesuitgeholve boomstammen even gefatsoeneerd maar voor het klieven van de golving, - geheel verlicht stond.

Een prauw naderde waarin licht brandde, zoodat de naakte borst, het gezicht van onderen op en de trekkende armen van den roeier roodbruin opgloorden uit den donker. Zij verdween. En weer was er enkel het duister over de dobberende prauwen, de groene gloorbolletjes die zwommen door de branding en het rafelige zwart van palmen tegen de mat-lichtende lucht.

Van het strand af klonk een eigenaardig dof-klappend geluid dat een veranderlijke

maat hield: het waren baders die met de holle hand op het water sloegen, in spel als vrolijke kinderen. Zoo aardig klonk het; even als verleden, ook op zulk een donkeren avond, langs de dorpsstraat in Singaradja, het dubbele getik van den weefstoel zoo aardig klonk; mooier dan anders zijn geluiden in den nacht....

Het werd laat. Er kwam geen schip. In het naar huis gaan maakte ik een omweg langs het strand, en hoorde tusschen het handgeklap de stemmen en het zachte gelach van de badenden. Het verheugelijke geluid bleef mij bij, lang nog nadat het niet meer te hooren was.

Zonder glans van zonsopgang kwam de ochtend; de mandoer van den pasanggrahan waarschuwde mij toen ik naar buiten wilde gaan om te zien of er regen dreigde uit de grauwe lucht: 'Het regent asch!' Een dunne gelijkmatige grijsheid was in de lucht, tegelijk dunner en donkerder dan mist. De boomkruinen waren grijs; het dak van de groote feestloods was grijs achter den grijzen tjem-

paka-boom; het gras was grijs. Ik zag de twee prachtige oleander-struiken, aan wier glanzend-witten bloemtrossenval ik mijn oogen laaf, elken ochtend in het eerste licht, geheel dof staan, grauw met zwaarhangende twijgen. Ik richtte er een op, en een wolk asch kwam me tegen het gezicht. Alles was stil: geen vogel in de takken gaf geluid, geen krekkel in het gras. Er was geen wind. Al dat dood-grauwe hing roerloos. De weinige menschen op den landweg, ook grauw, bewogen stil en langzaam. Er was iets hartbeklemmends in de stomme dreiging van dat onbekende gevaar. Welke was de uitbarstende vulkaan, waar?

Inlanders zeiden, de Goenoeng Ringgit op Java, of misschien de Keloet. De onzekerheid hield den geheelen morgen aan. De asch drong door tot in huis. Door de gesloten luiken en deuren heen zweefde ze mijn kamer binnen. Er was asch op mijn haar en op mijn wimpers, asch op mijn lippen en in mijn mond. De wind stak op. Toen kwam de asch in groote wolken! Het werd donker en

weer licht, en overnieuw donker naarmate de groote bolle wolken er aangezweefd kwamen en uiteen stoven. De wind streek verder, en het werd helemaal licht. Boomen die roerloos stonden, bewogen op eens een tak en wierpen dwarrelend een last asch af. De oleanderstruiken hadden zich weer heel en al blank geschud. Het marktvolk op weg naar den passer riep elkander toe dat het voorbij was. Er kwam een officieel telegram: het was de Semeroe geweest die was uitgebarsten in den avond.

In den namiddag kwam de Gouvernements-boot de 'Spits': wij vertrokken om middernacht. Singaradja was zwart, zwart de nauwe straat die langs de winkelhuizen van Boeieleng naar het strand gaat; uit de verte klonk het langgerekte gejang van de zwervende en vechtende troepen kampong-honden. Er was geen glans op het water. Over een zwarte, traag bewegende zee gleed de sloep naar het schip; als een kasteel, hoog en blinkend, stond het boven de platte zwarte vlakte. In het kleine vertrekje op dek, helder

licht, schitterde rood blauw groen goud een Balisch godenbeeld je tusschen een kom-vormige mand van purperen vlechtwerk en een met zilver fijn versierde rood-aarden koelkan.

Ik ben de eenige passagier aan boord, en voor enkele uren maar zoover als mijn weg samenvalt met dien van den kleinen stoomer die op dienstreis is. De commandant bejegt mij als gast. Hij verhaalt van zijn reizen, van land dat hij heeft gezien, van menschen met wie hij omgegaan is. Hij heeft de leden van een wetenschappelijke expeditie aan boord gehad die uitging op diepzee-onderzoek. Terwijl hij hun namen noemt en de plaatsen waar zij vischten, zie ik dat alles vóór mij: - de wijde blinkende zee onder den wijden blinkenden hemel, en heel klein midden in die oneindigheid, de 'Spits', en op dek twee menschen, een man en een vrouw, die met een intense spanning van gedachten iets bezien, iets kleurloos en vormloos, buiten het licht in onbewegelijke weekheid geworden. Die gespannen gedachte is het middenpunt, de levenskern der omgevende oneindigheden.

In mijn hut, in de gladde koele kooi langs zij, kan ik niet in slaap komen. Eigenlijk wil ik ook niet. Ik denk aan het lichten van de zee, gisteravond langs het strand, aan den aschregen van dezen ochtend, aan den hemel, hoe rood die gloeit nu boven den Semeroe. Ik heb het klotsende, klokkende, schurende bruisen van de golven vlak tegen mijn oor. Voor Karangassam is de branding fel tegen de gevaarlijke kust. Schoon zal dat zijn om te zien! Hoeveel schoons, nooit gezien nog, wacht mij in nog hoe vele gelukkige dagen!

Het wordt licht. Door het patrijspoortje zie ik een rose-grijzen berg. Ik ga naar dek. Daar rijst, door een rook van wolken, de Karangassemsche kust. Bloedrood en kaal komt de zon op, geschoren Simson, schaamtevol en toornig. Hij kan zich niet verweren tegen den rook van asch waarvan het nog grijs is in de hooge luchten. Het lijkt of daarvan de grijze rotsen zoo grijs zijn, en zoo dof en grauw de zee.

Geweldig stormt zij hier aan tegen de rotsen. De lange golven komen er aan, van den

horizont af; uit het onmetelijke zuiden, verre heerscharen van golven, in rij en gelid, dravend. Zij draven, de grauwe ruiterscharen, gebukt over de witte manen van hun paarden. De baan is vrij, de baan is grenzenloos, ongestuit gaat de gelijkmatige draf. Daar struikelen de voorsten tegen de verborgen klippen van de Karangassemsche kust! Met een ruk grijpen ze hun paarden in de hoogte. De sporen in de sidderende flanken, jagen zij de rossen overnieuw aan. Zij steigeren, zij brieschen, hun manen vliegen en hun golvende staart. Met gekromden nek storten zij vooruit, de hoog-geworpen hoeven bliksemend boven de hoofden van wie achter hen aan gestruikeld en weer opgesteigerd komen. In een warrelenden drom die in den opsprong staat, bestormt de golventroep de rotsen van de kust. Woedend is het worstelende gewoel in de kloven. De sterksten rukken zich vrij voor een vliedenden aanloop; zij bespringen de rots, wankelen, grijpen zich vast, bereiken de kruin. Daar staan zij een seconde lang, hoog overeind, steigerend het paard, schreeu-

wend met de armen omhoog de ruiter. En midden in den schreeuw slaat hij voorover en vliegt de diepte in, de werveling in van gevallen tusschen de rotsblokken en de lange steenbanken van het strand. Van den schok dreunen de rotsen. Het is of, zoo ver nog in zee, het schip er van dreunt. Het lijkt mij of ik door den regelmatigen slag der schroef het regelmatige stampen van de machine heen, de chaotische davering voel van dien brijzel-val.

‘De Spits’ mindert vaart.

Aan de stormende kaap voorbij, zijn wij een schoone wijde baai binnengekomen. Uit het noordoosten blinkt in de verhelderde lucht een blauwe zuiver belijnde bergtop er over heen. Van het strand, waar donker tusschen boomen inlanderhutjes staan, steekt een vlerkprauw in zee. Als een reusachtige waterspin, lange pooten gespreid rondom een kort donker lichaam, schiet hij met springende rukken over de branding. Straks zal ik op den rug zitten van dat donkere boot-dier dat zijn roeiende pooten rept om weer aan den wal te komen van Karangassem.

Drie ontmoetingen op zee

Drie ontmoetingen op zee

I

Herkenning

Het was de woeste kust van Ceram, de sterkte, eeuwen lang ongenaakbaar, van slavenjagers en roovers op de zee.

Zwart stond het barre rotsgebergte tegen de van wolken donkere lucht. Het was of uit het binnenst van dat strakke gesteente de zwarteheid kwam die de lucht zoo duister maakte en zoo dof de zee, de grauwe, van langzame schuimslierten bleek overkronkeld.

Het schip lag laag, gering, onder de dreigende steilten. Of zij op het eigen hart zwaarte en zwarteheid voelden, een somberheid die hun ervaren te boven ging en omdonkerde als de doodsche kust van het rooverseiland het vaartuig, zaten de weinige reizigers zwijgend.

Het strand langs, dat in een smalle bleeke strook tegen den voet der rotsen aan ligt, kwamen in lange rij last-dragers bukkend onder hun vracht. Zonder begin of einde leek de lange rij, die onduidelijk in grauwte van nevel en zeedamp al maar voortgleed tusschen de rotsen en het schip. Van de gebogen gedaanten was het gezicht niet te zien, dat bleef verborgen tusschen opreikende armen en neerhangenden last. De een aan den ander gelijk, allen in die gelijke houding van zwaar dragen en bukken, naakt en donker kwamen zij er aan als uit den rotswand zelven, geluideloos, bijna wezenloos, een stoet van schimmen, verholen kloven uit gedreven.

Wat was het toch dat zoo diep gebukt hen hield? en als de slingerende lasthaak het had opgegrepen van het strand en neervierde in het ruim, dan viel het zoo zwaar ter neer, het schip zonk al dieper onder den last.

De koopman uit verre havenstad medegereisd, die met zorgelijken argwaan de gebukte dragers telde, had wel is waar gesproken van bosch-product, de eenige opbrengst van dat

woeste eiland, van rottan en hertenhuiden, en wortelhout, het zieke knobbel-gezwel op oerwoudboomen dat voor den winstzoeker begeerlijker is dan de gave stam, sedert rijkaards-gril het verkoos tot versiering van paleizen. En ook de officier met het verschrikkelijke litteeken over het voorhoofd, die uitgezonden was om den opstand te dempen door vreemde handelaars aangestookt onder de koppensnellende Alfoeren van het binnenland, sprak van het goudswaardige misgewas.

Maar dat leek toch niet te gelooven dat het anders niet zou zijn dan vacht en sierlijk gewei van herten, dan slinger-stengels van rottan en knobbelige houtbonken, wat zoo diep dien sleep van schimmen bukken deed, wat het schip zelf nederdwong als een overladen slaaf. Dat kon nooit iets wezen waarop de zon geschenen had. Zwart en koud en zwaar als het gesteente waaraan de donkere dragers ontstegen, droeg iets ondragelijks die onkenbare stoet. En dáarover was het dat zoo luid, en met zoo doordringende kreten

de meeuwen schreeuwden die, zelden zichtbaar maar in zwierend voorbijschieten door nevel en rook, rusteloos het schip omzwierven. Hoe riepen zij wee en wraak met hun schelle stemmen waarop jammerend antwoord van echo's kwam! Zoo hebben de ellendigen gekreten, in uitersten nood en wanhoop, die de Ceramsche zeeroovers overvielen op deze kust. Zoo heeft van den steilen rotswand en uit het diep van verborgen spelonken de jammerklacht geklonken der gevangenen langs kronkelig ravijn het onontkoombare ingesleurd. Daar zat de zee-koning als een arend op zijn rots. Hij spiedde de verte in naar zeilen.

Wijdwieks vluchtte het schip op den wind. Bleeke van angst verwrongen gezichten stonden naar de klip gekeerd waaronder de als een slang zoo snelle piraténprauw op den loer lag. De roeiers, geen adem meer in de droog-gehijgde keel, repten met zwiepende riemen en tot brekens toe gespannen en rukkenden romp de verte zich in, weg van dat vreeselijke, waarvan zij hun barstende met bloed beloo-

pen oogen niet af konden houden. Het klare water werd troebel rood als, woster dan de tijger de vluchtende wilde koe, de Ceramsche prauw den koopvaarder besprong.

Maar o! hoe tot in alle verten rood, rood van bloed en rood van brand werden de golven en de bergen, toen de sterkere dan die sterke kwam, hij die tienduizenden sloeg voor de honderden door den Alfoer geslagen, de veroveraar uit het Westen, die niet als de Alfoer enkel met zijn handen sloeg waar zwaarte van hout en steen en scherpste van ijzer in was voor wapen, neen, hij sloeg ook met zijn geest, den machtige, en met de elementen zelf die hij door geesteskracht herwrocht had tot zijn wapens, met aarde herschepen tot een donderende vlam, met lucht tot een werpslinger des doods geperst. Ten hemel kreet de woedende wanhoop en de wraak toen de roover beroofd werd, de jager gejaagd, de doodslager doodgeslagen, en slaaf werd wat in leven bleef. Toen begon wat duren zou tot in toekomst onafzienbaar, wat duurt tot op dezen dag, verborgen en heime-

lijk duurt in kronkelige donkerten weggekropen, in de wouden van het wilde binnenland, in de zwarte van meeuwengeschreeuw doorschilde scheeren van de Westkust, in de gedachte van de eilanders. Toen begon dat waaronder zij heimelijk wrokkend bukken, zooals die gebogen gaande lastdragers bukten, die hun aangezicht verborgen hielden terwijl zij het smalle strand langs de rotsen afkwamen naar der Westerlingen schip, - het schip van den sterke-van-gedachte waarin hij de ziedende golven van de zee voor zijn roeiers heeft, en den bliksem op zijn mast roept voor boodschapper, - terwijl zij kwamen om op gekromden rug den heerscher aan te dragen wat eenmaal het hunne was.

Het knobbelige hout en het slingerewas uit de wouden, de vachten en het gewei der lichthoevige hertjes, hoe slecht verborg toch die vracht dat andere dat zij droegen, het zwarte zware, zoo ondragelijke zwaar, dat het sterke schip zelf als een overladen slaaf er onder zonk!

De reizigers op het schip, de Westerlingen,

van al die lastdragenden de meesters, zij gevoelden de zwaarte er van.

Anders voelde een ieder de pijn die onduidelijk allen voelden. Want in ieder hart werd zij iets eigens, onscheidbaar één met wat daarin de binnenst-eigen pijn was, pijn die was geleden, pijn die was aangedaan, pijn die smart heette, pijn die boosheid heette, pijn die met hoevél andere namen nog genoemd wordt in de verwarrende woorden der mensen.

Als onder opprikkeling van glurenden jager met zijn speer een zieke slang uit haar schuilhoek opkronkelt en sist, zoo kronkelde doorvlijmd de oude pijn omhoog uit donkerste spleet des harten, en een onverbiddelijke stem gebod: 'Lijd nu nog meer'.

Klagend antwoordde de meeuwen.

Zoo schel, zoo scherp schreeuwden de onzichtbaar zwervenden, dat het een wijle duurde voor een die opmerkzamer oor dan de anderen had, tusschen de schreiende vogelstemmen de schreiende stem van een vrouw herkende. Hij luisterde verschrikt. Maar zoo

haast zij was aangeheven, verstomde weder die klacht. En het waren enkel nog maar de meeuwen die schreeuwden, als altijd door voortgejaagd, zwierend om het schip.

Toen echter de officier met het schrikkelijke litteeken zijn mannen verzamelde om aan wal te gaan, vernam hij van hen, hoe een jonge vrouw, een meisje, teer als een kind, dat zij hem aanwezen, sidderend weggedoken in een hoek van het achterschip, haast weg was gesleurd door twee Alfoeren, die voorgaven haar bloedverwanten te zijn, maar den kapitein waren aangewezen voor slavenjagers, roovers al van veel vrouwen en jonge knapen; in hun snelle prauw voerden zij die naar de Oostelijke eilanden, wreedden meesters tot bezit.

De passagiers die het hoorden, zagen elkander aan. En een zei, nooit gedacht te hebben dat roovers nog waren, waar Nederland de wet handhaafde en het recht, en een ander verheugde zich over de redding van het meisje en haar vertrouwen op den vreemden heerscher zoo schoon gerechtvaardigd. En haast

scheen het of uit verhelderende oogen die donkerte geheel verdween, die van de steilten van het onzalige eiland daarover was gevallen, of de zwaarte afgleed van de gedachten, die de bukkende schimmenstoet der lastdragers had opgelegd, en die oude pijn sliep in, toen de officier zijn moedig, geteekend gezicht omwendende in het gaan, uitriep, dat binnenkort vrijheid en leven zoo veilig zou wezen op Ceram als in Nederland zelf.

Maar toen zeide hij die, alléén, den kreet der vervolgte had vernomen:

‘Waar op deze wereld is in onze dagen leven en vrijheid veilig? Welke is de wijkplaats waar de Hebzucht niet mag jagen op den Nood?’

Niemand antwoordde.

In diepste harteduisternis kromp de oude pijn terug voor des Jagers herkennen blik.

II**Het andere**

Rondalom was oneindigheid, Maar daarvan af schutte hen het bergende schip.

Het kundig doordachte, machtig inéengeklonkene was overal tusschen hun voeten en de diepte, tusschen hun hoofd en de hoogten. Met vertrouwelijk gerief als van eigen huis hen omhullend, droeg het in ongemerkte vaart hen voort, tusschen afgronden van zee en afgronden van hemel door.

Wèl tevreden zaten zij in de omveiligende engte, van rust en welbehagen als van de lucht die zij ademden doorvloten, gevoed, omspeeld, evenwichtig gedragen. Volheid verzadigde en omving hen van wèl-aangename dingen, uit velerlei verte hierheen gebracht elk om een andere deugd van zachtheid aan de zinnen. Tot een gladden vloer gevoegd lag onder hun voeten dennewoud dat op steile kustgebergten van het noorden een volk van stug-zwijgende houthakkers had geveld. Het

veerkrachtige vlechtwerk waarop zij zich uitstrekten om te dommelen in de luchtig doorwaaide schaduw der zonnetent hadden van koorts en giftige muggenbeten brandende boschloopers uit het dichtst van Indische moeraswouden gerukt. Akkervolk, stompweg tusschen hun stompe beesten naar den grond zich krommend, visschers weken achtereen in het zwalkende schip verloren op de zee, oogstersvolk in wijngaarden onder druipende korven vol zwoegend, hadden uit akker en weideland, uit watervallen en wilde zee, uit boomgaarden roodgespikkeld onder blauwe Septemberlucht en wijnbergen bar in de blakende zon de maaltijden gewonnen die hun loom-verzaden lust met telkens nieuwen prikkel wekten.

En zooals de lucht van een nieuwe luchtstreek dien ademtocht het lichaam binnenhaalt, het bloed verandert, onmerkbaar, gestadig, altijd meer, tot de ademende een ander mensch is geworden met ander bloed, anderen hartslag, andere kleur van huid en schijn van oogen, zoo had geruste weelderig-

heid herinnering, gedachte en hoop herschapen in de mensen op het schip. Een wil was groeiende in hen die de aarde zooals zij daar donker en zacht in haar vacht van bloemig loover ligt, begeerde voor aangebonden melkbeest, willig in het afgeven van zoete voedselvolte. Zij spraken wel daarover hoe dit ook immers ‘beschaving’ was: al het duizendvormige groeisel der aarde, haar steen, haar groenen vezel, haar spannende spieren en driftig bloed te herscheppen tot menschelijk gerief en genot.

De dag was gouden en blauw, bewogen nog de zee van in verten voorbijgewervelden storm; wijn was aan de lippen en edelgevormd fruit, en in alle hoofden sterk was die gedachte van de ware beschaving, toen tijding aan de volle tafel werd gebracht van schipbreukelingen, drie mannen op een vlot waar de golven over heen sloegen.

Zij waren al langszij het in zijn vaart geremde schip, magere, bonkige, lichtgele mannen met slierende haarvlecht, die de handen ophieven in smeekgebaar om drank en spijs.

Korven vol werden naar hen afgelaten en gulpemde emmers. Met hun geheele hoofd wierpen zij zich in het water; zij zwolgen met een vreeselijk gereutel, waar hun schonken van schouderbladen en hun hol gehongerde flanken onder de scherpte der uitstekende ribben van schokten. En toen sloegen zij de klauwachtige handen in de korven rijst en beten naar hun volle vuisten. Als de staart van een ziek beest hing de ruige, vuile vlecht hun langs den knoestig gestrengden rug die met wittig uitgebeten kringen afzichtelijk was geplekt. Onder den woesten stekelkrans van rosverbrande pieken haar waren de gezichten als doodshoofden bonkig en bleek.

Toen zij, eindelijk, vol waren, en het leven zich weer in hen oprichtte, zagen zij van het voedsel op naar de menigte gezichten die over den rand van het hooge schip op hen neerzagen. Een van de drie riep iets, in een hortende kort-schokkende taal.

Antwoord in klanken van gelijk geluid kwam terug. Een licht vloog over die doffe gezichten. Lachend van dankbare vreugde

riepen zij den man toe die hen begreep. En de passagier die hun dialect Chineesch verstond herhaalde in het Hollandsch wat zij zeiden.

Zij waren lieden van Hai-Nan op koopvaart langs de Indische kusten, van de golf van Tongking naar Rangoon. De moesson had hun jonk gegrepen. Mijlen ver uit den koers hadden zij gezwalkt tot zij op een rif liepen. Daar beukten storm en stortzee de jonk te pletter en een van hen stierf. Op een vlot van aaneengebonden planken hadden zij drie etmalen achtereen geroeid en gedreven waar de wind hen henenwierp; zij waren half krankzinnig geworden van den dorst. Was het nog ver naar land?

De kapitein wees daarheen waar onzichtbaar nog onder de kim de toppen gedoken lagen der Sumatraansche bergen.

Een sloep werd afgelaten waarin riemen lagen en een kompas.

De Chineezzen droegen er een lang in matten gerold pak in dat zorgvuldig vastgesjord had gelegen op het dek.

De man die hun dialect verstond, vroeg wat voor allerkostbaarste have dat wel was die zij als éénige gered hadden uit het wrak en bij zoo groot gevaar van vergaan drie dagen en drie nachten lang medegevoerd?

Maar op het antwoord dat zij gaven stond hij als een die niet begrijpt of gelooven kan.

En hij vroeg weer.

En het bonkige, vale gezicht in den stekelkrans van roodachtig-zwarte haarpieken dat opzag naar zijn gezicht, knikte en zei ja met de oogen en met dan mond. Ja. Ja. En enkele woorden zei, verklarend, de andere schipbreukeling en ook de derde enkele woorden, op een stillen toon.

Toen werd hij die gevraagd had als een strand, dat de ebbe van zich af laat loopen, en te eenenmale leeg en wijd, op zich doet voor den met fonkelend gebruis op hem aanrollenden vloed.

Hij keerde zich naar de menschen op het schip en zei langzaam, en onder het spreken werd hij geheel en al bleek en lichtend:

‘Hun metgezel die gestorven is in den

storm, diens lijk hebben zij uit het wrak gered, om hem te begraven zoo als de heilige wet het wil, in het land zijner voorvaderen; opdat zijn ziel in de eeuwigheid vrede hebbe.'

Het werd zeer stil op het schip. Vele oogen zagen neer.

Maar de kapitein gaf een haastig bevel. Scheepsvolk schoot toe dat met lange stangen dat vaartuig des doods afstiet van het schip.

Het gleed weg over de golven.

Die het nastaarden zagen weldra niets anders meer dan een donker-dobberende stip.

Als gedachten zichtbaar waren, schooner dan van schitterende meeuwenvlucht hadde het geblonken rondom den doode en de wachters zijner ziel, rondom den wil die het oneindige zocht.

III Schepenrei

Over de nog duistere zee, uit het onzichtbare was de fijne reuk komen aandrijven op het schip, de geur van den without-boom, den kajoe-poetih. En toen de dageraad opscheen, kwam het eiland in zicht, grijs als regen en grijs als mist, grijs van kajoe-poetih-boomen. Grijs zijn de ranke, rechte stammen, grijs en rank en recht als regenstralen op een windeloozen dag. Rechtstralig gestreep als van aanhoudende regenbui maakt het ijle duizendstammige bosch langs de steile kust. En het fijne, bleeke, luchtige loover hangt zwevend als boven van lange regens gedrenkten grond de wademende mist.

De kapitein wees naar het wolkige eiland.

‘Dat is Boeroe, Boeroe van de kajoe-poetih-boomen.

Ruikt ge den geur wel op den landwind? En ziet, daar zijn de koopvaarders al, die komen met de kostelijke olie!’

De vaartuigen, de groote en de kleine, kwamen in scholen opzetten. Chineesche jonken voeren vooraan en Boegi-schepen die zoo trotsch van bouw en boeg zijn als zeventiende-eeuwsche galeien. Orembaais van de Molukken volgden, die twintig roeiers roeiden, vlerk-prauwen, die lijken op een watervogel tusschen twee jongen zwemmende, en vlug als vliegende visschen schoten overal langs en doorheen boombootjes, uitgeholde stammen niet breeder dan de roeier, die, alleen, met saamgedrongen knieën, zit.

Met kajoe-poetih-olie geladen als met honing de pijlrecht aanschietende bijen, kwam de geheele vloot op het stoomschip toe gehaast of zij dat voor hun wachtenden korf hielden.

De passagiers stonden langs de reeling en bij de valreep; de handelaars klommen aan dek. Toen begon het geven en nemen over en weer, waar geglans van kwam van zilver in bruine palmen en van klaargroene flesschen olie in blanke handen en gelige.

De schoone Arabische vrouw naast wie een

nog schoonere dochter stond reikte goud toe aan den gewichtig kijkenden Chineeschen opkoper, wien koelies zware kisten na-droegen. Het meisje, met haar donker gelaat als een bloem zoo zacht tusschen de dauwige flonkering der diamanten die langs wangen en keel haar hingen, glimlachte toen de geur haar van onder den opgeslagen deksel tegensteeg. De Radjah van Batjan zond een schaar van dienaren en vrouwen aan dek, die de handelaars aanriepen om olie voor den harem.

Er waren lieden van Ambon op het schip, Christenen in naam wel, maar wien de oude heidensche lust aan welreuk niet vergaan was; die haastten zich naar de olie, en de vrouwen goten er van op het kanten zakdoekje, dat zij om het gezangboek vouwen 's Zondags als zij pronkend naar de kerk gaan, en lieten langs hun vingers druppels afloopen, die zij streken over de golfglansjes van hun haar.

Zelfs de Europeanen kochten, hoewel aarzelend om die schittergroene kleur, die van het koper komt aan de al te simpele toestellen

der Inlandsche stokers. En zonder ophouden droegen de donkere eilanders kisten, kratten en manden vol olie het scheepsruim binnen. Want in noordelijke landen, waar de zon niet dan bleek heenschijnt door nevel en rook van fabrieken, waar de boomen vele maanden achtereen zonder blad of geurigheid staan en lichamen strak worden in de kilte en vol van pijn, wachtten millioenen op de tintelende artsenuit fijnrookig loover en zonnegloed gewonnen.

Toen het avond werd was het schip van kiel tot dek zoo vol olie als in een rijk naderst een bijenkorf vol honing is. Het geurde zooals verheven over de zee Boeroe geurt. Zelfs de reeling en het want, zoo doortrokken toch van den wrang-bitteren reuk der zee, gaven een geur van kajoe-poetih af.

Tevreden hadden de handelaars de rolletjes zilvergeld gezien voor zij die wergborgen in een vouw van hun kleeren. De koopvaarders stieten af van de stoomboot. Maar niet allen wendden zij den boeg naar het eiland. Een groep van de grootste bleef liggen, het

eene vaartuig achter het andere zich schikkend, als in afwachting.

Toen voer een groot hoog Boegischip, dat donkerroode zeilen had, statig uit de rij. En in wijden kring rondom de stoomboot zwierend, begon het met een groot geklank van bronzen bekkens, trommels en fluiten een feestelijke muziek. Al de andere schepen volgden, de zeilende en de roeiende, het Boegischip achterna, in wijden kring om de stoomboot, zwierden zij, al zingende. Ieder zong naar zijn eigen aard en trant, ieder van die groote watervogels, die zwanen van de zee. Zooals hij gebekt was zong elke vogel, met schel-zoet gefluit en kwetterend getokkel de kleine, de groote geweldig uit volle borst met dreunende bronzen stem.

De zon ging onder. Geheel en al purper werd de zee. De roode zeilen van het Boegischip, die de aandrijvende avondbries vingen, woeien door luchtig-fonkelend op als vlammen in den wind. In een laaie voer het schoone schip, purper over de purperen zee den rei aanvoerend der schepen. Rond en rondom de

stoomboot heen ging muziekend de statige dans. Uit alle macht speelden de speellui, allen op de maat hieven en velden de roeiers hln riemen, vroolijk voer de vloot.

Zóó als in gelukkiger tijden jonkmannen en meisjes zingend rondom de Mei-schoone dansten, zonder begeerte, en zonder nijd, blijde omdat zoo schoon zij was, zoo omdansten de oostersche schepen het westerlingenschip, vreugde uitvierend.

De mannen en vrouwen uit Europa, uit de landen waar vreugde zoo zeldzaam is en kortstondig als de zonneschijn, zagen verwonderd daarnaar. Als rozen zoo rood stonden in den avondschijn hun gezichten. Vol als van kostelijke geuren het schip, vol werd hun hart van blijheid.

De wake bij de brug

De wake bij de brug

Voor den Bouwer eener andere, onzienlijke Brug, waarover dag aan dag vele verlangenden aan de eenzaamheid ontkomen en de landen bereiken van het broederlijke geluk.

Daar waar de Tjikidoel, de breed bruisende rivier, die in het hart van het hooggebergte haar honderden bronnen heeft, het steile binnenland en de kust onoverkomelijk scheidt, daar staat de Grootte Brug.

Haar zuidelijke landhoofd is ingewrikt in den steen van den rotsigen oever, die recht omhoog uit de diepte stijgt, groen van woud.

Haar noordelijk landhoofd is ver over den drassen zoom van de groote vlakte heen gebouwd, waar moeras is in de kentering, en snel-stroomend meer in de regenmaanden.

Midden in de sleurende werveling der rivier staat haar geweldige stroompijler, als een rots breed-gegrond en onwrikbaar.

Zij heeft een dubbelen trits van bogen, stout gezwaaid, die boven de omdringende

volte van dichte boomkruinen uit hoog hun ijle, strakke, zuivere lijnen heffen.

Zoo hoog als zij daar staat, en zoo groot en zoo breed, hoog en breed en groot alléén in het wijde landschap, is de brug van mijlenverre verten uit te zien.

Op de dage-lange reis naar de vlakte, hellingen af en op, door de kronkelende passen van het bergland, die van het zuiden uit doorschijnend-blauw de tinteling der verre spitsen overblinkt, verheugt telkens bij de plotselinge wendingen van het pad die dubbele ijle bogenrij boven het geboomte uit de oogen van het bergvolk. Over al de stippel-glorige groene breedten der groote vlakte heen, onafzienbaar effen als de zee-zelve uitgegoten langs de zee, veeltintig groen langs veel-tintig blauw, ziet het volk van de kust uit zijn honderden donker in ooft-geboomte en bamboebosch neergedoken dorpen hoog tegen verre hellingen aan de brug. Het scheepsvolk op de vele schepen uit West en Noord en Oost op weg naar de groote handelsstad aan de kust, wijst haar van verre aan elkan-

der, als het kenteeken der streek. Zij is de aaneenbinding van hoogland en vlakke over de breed-blinkende scheiding der Tjikidoel heen.

Als alle rivieren van deze eilanden-wereld onder den altijd-steilen stralenstroom der zon is de Tjikidoel een ding van getijden, dat ebt en vloedt met de hemel-zee, den regen, mede.

In het eb-getij van den regen, in de zonnemaanden, lijkt zij een beek, zoo een kalmwandelende klare kabbel-koelte, waar de kwikstaartjes uit drinken van de eene kiezelbank naar de andere trippend. Vele voordien heeft zij. Het pasarvolk waadt er doorheen: nauwelijks schorten de vrouwen hun sarong op. De kinders, weggeglip uit de kar, waarvoor het buffelspan is blijven stilstaan om te drinken, zoeken de diepere plekken voor een bad; zij roepen elkander met gejuich naar de doorzichtige poeltjes tusschen rotsblokken waar in éven bruisenden val het water over heen tuimelt, de schaduw in en uit van het druipende varenkruid dat afhangt over de steenen.

Maar als de groote vloedden komen opzetten van den West-moesson, dan wordt de beek een wervelende stroom, bruin-bruisend van de watervallen onder den Batoe-Helang af, waar met een daverende schreeuw losgebroken uit de engte van het zwarte ravijn, bij de ruimten in stort der vlakke, tot aan het groote meer van Telaga Sarodja toe, de eindelijke verstilling, waaruit langs vijf langzame rivieren hij henenvloeit naar zee.

Voor het volk van het stroomgebied is dan geen andere weg naar de vlakke dan de brug.

Van het begin der eene kentering daarom, tot aan het eind der andere, gaat over de brug, de dagen door en de nachten, de koele nachten waarin gaarne de Oosteling reist, een onafgebroken stroom van volk, over de rivier van golven heen een dwarse rivier van menschen. Altijd maar door kabbelt die en stroomt, met een gelijkmatig gerucht van stemmen, een zacht diep geluid, vol van dien aldoor terugkomenden ô-klank, die de taal van zoovele bergvolken de wereld over door-

dreunt, als een echo van den borrelenden, klokkenden toon onder watervallen vandaan en uit donkere kloven komend. Regelmatig, in korte hevige dreuning, breekt daar het enkel-daggerucht doorheen van de treinen, die van de wit tegen zeeblauw blinkende handelsstad in het Noorden rennen naar de nieuwe ondernemingen in de bergstreek, de mijnen, de djati-wouden, de koffie- en kinatuinen. Donderend draven de lange wagenrijen over het midden van de brug, in een wolk van stof en rook, die vèr-heen de spiegelende rivier verdonkert, en de weerskaatsing van de bruine huisjes, langs den oever bijeengedoken, laag en klein, als baders, babbelend in vriendschappelijke groepen bijeen. En aan weerszijden van den blinkenden weg van spoorstaven gaat gelijkmatig, door die felle haast en hitte niet gestoord, het verkeer van het landvolk zijn rustigen gang, in lang achter elkander aan wandelen rijen, die op zijn best even terzijde wijken als een getinkel van bronzen bellen waarschuwt voor de nadering der breed-bespannen buffelkar, met

kraken en gepiep langzaam voorschokkend op wielen die rond-bekapte schijven boomstam zijn. Lange rissen pakpaardjes, breed beladen met bosch-product, komen langs de lange rissen menschen heen gesukkeldraafd, met een trommelend hoevengetikkel over de planken; kleine ruige beesten aan een keep in het oor soms te kennen voor afkomstig uit de kudden van een of anderen radja van paarden-herders op de half-wilde Ooster-eilanden. Als de drijver, verlangend naar de warong aan de overzijde, en het gepraat met uitrustend markt-volk bij een maal van rijst op een stuk pisangblad en een kom dampende bladeren-koffie, hen aandrijft met zijn schorren kreet, diep op uit droog geworden keel, beginnen zij even te draven, en van het eene eind tot het andere ratelt dan het lange plankier van de brug.

's Ochtends in de vroege komen en met den middag keeren weer menigten van kinders naar en van de groote school, die is opgericht sedert het bouwen van de brug.

De ruigkoppige jongens, half in half uit

het bonte baadje, laten mekaar hun tol kijken of, secuur opgesloten in een kokertje van bamboe, een krekel 's nachts met een lichtje tusschen een hoop steenen gevangen, dien zij prikkelen met grassprietjes om hem op vechten af te richten. De kleine meisjes spiegelglad gekamd en met een bloemetje in den koddig-kleinen haarwring, loopen met zedig-neergehouden oogen, en houden de lei en het leesboekje op de heup, zooals zij het moeder met het kleine broertje zien doen.

Schoorvoetend, op zijde uitgeweken uit den stroom der jongen en krachtig-gaanden, bewegen - geen dag dat er niet vele komen - de verlangenden naar het nieuwe ziekenhuis, velen die de hand over de oogen houden tegen het felle geflikker van hemel en rivier rondom de brug, en anderen die strompelen en tegen de balustrade leunend blijven staan om den omzwachtelden voet te laten rusten; bij menigten ook, moeders met een bleekslapend kindje in de draagsjerp.

De paden, die al dat volkje gemaakt heeft naar de brug, met wielen en hoeven en naakte

voeten den grond het spoor indrukkend van hun verlangen naar de rijke vlakte, komen al uit de verten van het landschap bezuiden de groote rivier er aan.

Er zijn er die langs den oever loopen van de groote watervallen af, waar de grond altijd lichtelijk beeft, medegevend met den slag der nederdreunende vloeden en de lucht vochtig is en zelfs onder middagzon koel van opstijgenden wadem; het struweel van de helling en de duizenden paarse, oranje en lichtroode bloesemschijfjes der lantana die zoo vroolijk te voorschijn blinken uit het doffe ruige gebladerte staan altijd wazig bedauwd. Die paadjes glijden bochtig en glad als kleine speelsche slangen door het koele gras.

Andere komen de hellingen af, langs plotselinge rotsblokken heen en afschietende steilten, waar de slanke jonge boomen als steigerend staan, zij blinken op, grauw uit groen, en schemeren weer weg, als een in sprongen de heuvels afrennend ree.

Door den grauw-gelen alang-alang die de zonnehitte opzuigt en vasthoudt dat de wil-

dernis wordt tot een poel van gloed, sluipt het smalle pad onzichtbaar als een tijger op jacht; enkel aan een haast onmerkbare beving van de hoge wittige bloesempluimen is het te raden, als reizigers daarlangs gaan, tastelings, met opgehouden armen het gezicht beschermend tegen de vlijmend-gerande bladeren.

De bergpaden komen, kronkelig en steil, omlaag langs den zoom van het donkere woud, van de hoge verten af waar het zwartig-blauw van damp, als een donderwolk langs de bergflank neergezegen, hangt, al de al lichter groene hellingen langs, naar die laatste, die met haar weligheid van dringende kruinen en jongen opslag duizenderlei in tint neerglijdt in de rivier; bedachtzaam als de zwaar beladen pakpaardjes die de kolenbranders er langs drijven gaan die paadjes.

En er zijn er ook die de heuvels afkomen daar waar zij uitgehakt en opgehoogd zijn tot terras-veldjes; als plantende vrouwen zoo sierlijk en zorgvuldig lopen die over de smalle dijkjes en langs de kleine glinsterige valletjes van het bevoeiingswater heen.

Maar de groote weg van de Zuidkust af die, recht door het bosch, breed en statig aankomt op de brug en waar de spoorbaan langs loopt, die gaat voor zich uit als een vorstelijke ruiter van een ruiterstoet omstuwde.

Zoo vele en velerlei zijn de wegen, zoo vele en velerlei de verlangens van het volk naar de brug. En de brug, die rijst hun allen tegemoet, breed in het opnemen, sterk in het dragen, als een goedige reus, die, de voeten schrap zettend tetgen zijde en overzijde van den bruisenden afgrond zoo een heel gewemel van kleine menschen tegelijk op zijn geweldigen schoft neemt en, zachtkens, neerzet waar het wezen wil, in de rijke vlakte waar zijn behoefte is en telkens naar meer gaand begeeren.

Als in het landschap groot, boven het nabije en het verre uit, staat daarom in het dagelijksche leven en in de dagelijksche gedachte van het bergvolk de brug. Zij hebben spreekwoorden in menigte omtrent haar; zij maken haar tot beeld in allerlei zin.

Bij de brug vergelijken zij betrouwbare vriendschap, hulp die den smeekenden nood

voorkomt, geduld dat onder nog zoo zware lasten zich niet begeeft, ver vooruitziend overleg dat bewaart voor toeval en tegenheid. In de korte verzen, die zij op feestavonden elkander toeroepen in beurtgezing, spelen zij een spel van vinden en verbeelden daarmee.

De bouw van de brug maakt een scheiding in hun herinneringen, een her en een der. 'Dat is een zaak van vóór het bouwen van de brug', zeggen zij van wat verleden is en voorbij, van dingen uit den ouden tijd. Ouders zeggen tot jonkvolk hoeveel beter leven het is nu, in den tijd van nà de Brug, dan vroeger het was; hoeveel gelukkiger de zoons en dochters zijn dan de vaders waren en de moeders in hun jongen tijd. En dikwijls zeggen zij dan er bij: 'Gezegend zij de bouwer van de brug en gezegend zijn voorouders tot ons aller vader Adam en ons aller moede Eva toe.'

In hun spreken over hem laten zij nooit den naam luiden dien hij van zijn vader erfde; te hard is die op hun aan zacht vloeienden klank gewende lippen: noch zijn amb-

telijken titel als zij plegen te doen voor wie zij ook niet anders kennen dan als dragers van het vreemde gezag over hen: altijd hetzelfde dat gezag, dat blijvende groote: klein daaronder en kort van leven de man die het draagt.

Maar voor hem, of hij een der hunnen ware, volgen zij hun eigen voorvaderlijke zede, die met den naam duidelijk den mensch aanwijst, naar kenmerk van lijf en leden of van geest; zoodat een kind éénen naam draagt, maar een anderen naam draagt de volwassene en wordt daarmee geprezen als de sterke of de kundige of de hartenverheugende schoone. Zoo noemen zij hem dan als hoedanig zij hem kenden, den Bouwer van de Brug; of ook wel vaak zeggen zij: 'Onze Vriend.'

Bij het noordelijke landhoofd van de brug - daar waar de drasse lage grond, die iederen Westmoesson rivier wordt en moeras blijft maanden lang, opglooit naar het vaste en den veel-begane landweg - staat een oude wringin, een gewas van honderd stam-

men, van duizend zwevende luchtwortels, op zichzelf een bosch; in de schaduw daarvan placht de bouwer te staan, terwijl hij waakzaam den voortgang beschouwde van zijn werk. Van de aaneengebonden schuiten af waarop de hei-stelling dreef, zagen hem de mannen die de palen inheiden voor het pijler-eiland; en als hij opklom uit de zwalpende modder van den gezonken put, die de grondslag zou worden in het glijdende wijkende oeverslib, zag allereerst hem de ademscheppende duiker. Van het begin af hadden de houthakkers in het bergwoud, en de kalkbranders op de helling en de mandoer bij de decauvillebaan, die van de hoogten af naar de rivier rent met haar zwaar beladen wagens, elkaar die blinkend-witte stip gewezen onder aan den zwartig-groen wringin-heuvel. De Chinees, die heimelijk cement wegkocht van de mengbakken, bleef weg nadat hij eens op een donkeren nacht - te eenenmale veilig had die hem geleken - de witte gedaante uit den wringinduister op zich en zijn zwaar geladen schuit toe had zien komen.

In den geweldigen vader-stam van den honderdvuldigen boom, een grauw rotsblok om te zien, gescheurd, gekloofd en uitgehold tot diepe spelonken, heeft de bouwer zijn naam gekorven; half in peinzend spel misschien, half misschien in een ernst die vertrouwd was met de wonderlijke gangen der gedachte van het bergvolk.

Als den eersten die de onbegrepen teekens zagen, zoo schijnen zij tot op dezen dag den aandachtig beschouwenden een tooverspreuk, krachtig om al wat boos is af te weren van de brug. De diepe wetenschap en de deugd van den bouwer der brug gelooven zij daarin besloten, heilbrengend. Zij hangen melatih-kransjes aan den boom, gevlochten zakjes met offer-rijst en snuisterijen van bont en verguld papier om een deel te verwerven van die nooit-minderende nalatenschap van geluk. Een man die een verre reis onderneemt, een vrouwtje op weg naar den passar zal niet licht den wringin voorbijgaan zonder zulk een offer. Er wordt wel verhaald van moeders die een ziek kind hierheen brachten, en

het weer huiswaarts droegen genezen en glimlachend. Zulke kracht heeft het teeken van den bouwer der brug!

Van hem en van het bouwen van de brug, en van de vermete le daad waardoor hij haar redde voor den verbrijzelenden bandjir toen, kort voor de volmaking tot standvastige sterkte, broos zij nog stond, doen zij elkander verhalen die weelden als legenden en gaan luiden als klinkklaar gezang. De bergstreek doorwandelen die, naar avondlijke feesten vol glans en gamelan-muziek en lichtwiegelende dansen; en gaan over het rijstveld waar meisjes met bloemen in het haar de aren plukken die de knapen wegdragen in volle schoof; en naar de badplaats koel van frisch ruikend water dat stuivend ter neder plast; en naar het beschaduwde plekje onder het afdak waar een batikster zit voor haar met kleuren vol schietend weefsel, behoedzaam vastgehouden tegen den lichten wind waarop boven haar hoofd de bamboeschalm schommelt, de korf der haast onzichtbaar kleine, onhoorbaar arbeidende bijtjes, die

hun zwartige was haar geven voor haar schilderwerk.

Enkele maar zijn er van die gezangen die verhalen, hoe hij met zijn verstand dat wondere bedacht, dien weg die van den grond waarop wegen liggen, op zich heft, en doorzichtig tegen het licht door de lucht daar henengaat, over een diepte die bruist en wervelt weg, een betrouwbare vastigheid.

Geen zoo groot wonder dunkt hun dat van de Westerlingen, die zij immers door veelheid van kennis wonderdadig wel weten. Toean Allah schiep hen zóo, zooals hij hen blank schiep, en machtig over donker volk!

Maar als de zonnefonkelingen op de stroomende rivier zoo ontelbaar en verscheiden zijn de verhalen en de liedjes van de daad, die met zijn naakt, van moed en kracht blinkend lijf de Bouwer deed ter redding van de brug, toen de bandjir, vreeselijk, er op aan kwam. Als de daden der helden van de aloude volksgedichten verheugt hen die. Zij roemen haar zooals in de lange nachten dat naar den dalang zij luisteren, zing-sprekende voor zijn

belicht schimmen-tooneel, of naar den toekang pantoen die in den donker neuriet bij zijn speeltuig, zij de wapenfeiten hooren roemen der koningszonen uit den grooten tijd; tegen monsters met roofdier-muil en tegen rauwe reuzen waren die de verkoren en altijd zegevierende strijders van de goden in hun hemel-burcht en de gunstelingen der glimlachende en geurige godinnen.

Wonderlijk schel steekt dus omgloried den westerling een landgenoot in de oogen dien hij niet anders - ook om die eene felle daad niet - ziet dan alle de anderen, grauw overtogen van alledags-stof bij den gemelijken arbeid dien westerlingen te volbrengen hebben in het ooster-land, overheerschten van hun eigen heerschappij, den arbeid die uit aarde, water, lucht en vuur, gewas en gedierte en menschedom van de zonnestreek levensbehoef voor hen maakt naar den eisch van het verre vaderland waarheen altijd te laat de dag van terugkeer is. Met een schouderophalen zeggen zij, dat niet te herkennen is onder zulken schijn de ingenieur van den

waterstaat die bij den aanleg van de lijn naar de kust den bouw doorzette van een brug naar de ongebaande bergstreek, - een overoud plan al, opgegeven tegenover dringender eisch van oorlog-voering en bevestiging van het rechtmatige gezag op de buitenbezittingen.

Maar het inlander-volk ziet zóó zijn vriend, niet anders niet minder. Dit verheerlijkte beeld van hem is voor hen het ware, wáár volgens de waarheid naar het hart, die in vergelijk met de waarheid naar de zinnen is als het zoete binnenste van de rijstkorrel vergeleken met de harde en blinkende pel. Als het kalf uit de wan der vrouwen naast het rijstblok staande in den wind, waait weg uit de ervaring der beproevende dagen alle uiterlijk en omstandigheid; doch wat in het hart was is levens-voedsel geworden en begin van wat in aldoor durende vernieuwing blijft. Zoo zingen zij dan, onbekommerd, hun liedjes en spreuken en rijmen van den Bouwer van de Brug en zijn zingende gelukkig, en voelen soms iets als een verlangen om te zijn

zóó als die veel-bezongene was: sterk en goed. Kan het al, kan het al? Geweldig als de bandjir zijn veel tegenheden; maar open voor lichtste wenschen ligt liefelijk het droomenland. Als de verre, verre voorouders die in het harde en donkere en nauwe der aarde geen leefruimte vonden voor hun hartebegeer, en daarom zagen naar den hemel zij op, en herbouwden met sterren hun tegen rukwind en regenvlaag scheefgezakt huisje, zóó, dat het nú nog staat te stralen als het beeld bij den vreemdeling het Zuiderkruis genoemd; en gingen in sterren-gestalte, met een gordel van sterren om de leest, als de eeuwig-onvermoeide akkerman Orion een vanzelf bewegende sterren-ploeg door azuren schol en plas van wolken sturen; zoo heffen zij, die in de harde donkere nauwe werkelijkheid van nu geen leefruimte vinden voor hun begeerte naar macht over de natuur en geluk van broederlijk samenleven, ten hemel der poëzie het vergeefsche verlangen, en in dien heerlijke die de wervelende overstroming verwon en voor de eenzamen van het bergwoud een weg

bouwde naar het volk der wijde vlakte beelden zij dichtend hun gehoopte zelf uit.

Een uur brak aan en een plaats deed zich op daar kwamen al die vele verbeeldingen, herinneringen, zeggingen te saam; in den nacht was het, een kenteringsnacht; aan den opgang der brug. Als zij plegen te doen bij gevaar van bandjir hielden de mannen der rivierdorpen daar een wake. Zoo waren velen bijéén die anders ver van elkander leefden.

Hadji Moesa de oude, die de vriend geweest was van den Bouwer van de Brug, zat in den kring rondom het hoog-opvlammende wachtvuur; en het dorpshoofd van Gandasoli zat daar, Soetan Arab, die als mandoer over de houthakkers had mede-gebouwd aan de brug, een man afkomstig van de Zuidkust uit een dorp van zee-roovers. En met de menigte die in het voorbijgaan stil bleef staan en zih neerzette langs den berm van den weg door het schijnsel van het vuur aangelokt uit de vochtig-kille donkerte en meer nog door een licht getinkel van gamelan-muziek dat bij wijlen opklonk, was Soemarti uit Kebonan

Baroe meegekomen, de aanstaande student, dien zijn dorpsgenooten nog wel Moedjaddi noemden als in den tijd toen hij zijns vaders ééne buffel hoedde, en zich verstopte tusschen de struiken om in de boeken te lezen waarvan de onderwijzer aan de Hollandsche School hem maar altijd meer leende.

Daar waar het schijnsel van het vuur verstierf, maar nog de donkerte niet dicht was die uit den grooten wringin en zijn hangsel van luchtwortels viel, tusschen schemer en schouw, zat met zijn speelfolk en velerlei speeltuig de dichter-muzikant, Si-Bagoes.

En de dochter van den Regent was er, Roekmini, van wie verhaald werd hoe zij, in haar vaders statig huis, de eerbewijzen aan een oudste verschuldigd niet had gewild van haar jongere zusters maar haar gelijke had willen zijn in alles. En nu leerde zij zulke nieuwe zede aan de meisjes die bij haar ter school kwamen, in het groote huis dat haar vader haar had afgestaan: dochters van den adel kwamen daar en kinderen uit dessahuizen. Zij wilde dat allen als zusters zouden zijn en zij-

zelve een moeders-zuster tusschen haar. Zij was niet tusschen het marktvolk op den weg, maar onder den wringin waar de vele melatih en tjampaka geurde, bij het teeken van den Bouwer van de Brug zat zij, te midden van een al-aangroeienden kring van vrouwen en jonge meisjes. De geschoren wringin-wortels die afhingen tot op weinige voeten boven den grond, waren een half doorschijnend gordijn tusschen hen en de mannen rondom het vuur; donker was voor de vrouwen het hangsel als regen-gerafel tegen avondgloed; rood-beglansd zagen de mannen het, steile stralen morgenrood door het zwerk van nachtelijke wolken.

Zoo vele menschen, volwassenen, jonkvolk en kinderen als anders enkel op een pasar samenkomen of bij een groot feest zooals een edelman het geeft aan een geheele landstreek, waren in dien nacht bijeen rondom het landhoofd van de brug en langs den donkeren weg.

Aan den bewolkten kenterings-hemel dreef de maan als tusschen grauwe golven een boot, dobberend, op en onder: in het wisselvallige

licht verschenen glanzig en dan verdwenen weer duisterend de steile Zuidoever der rivier, de brug, en soms, bij glimpen, de verre vlakte en een even-stijgende baan blank-beschenen zee. De Tjikidoel druichte tegen de landhoofden en om den stroompijler; de waterstemmen verhaalden mee in het verhaal dat toen ontstond, en sedert hoevele malen! herhaald is op hoevele plekken van het land in hoevele dagen en nachten; een wonderlijk verhaal, een verhaal van groote dingen en van allerkleinste, bont dooréén. Het gezang van Si-Bagoes was er in en de onderwijzing van Hadji-Moesa, en de klacht van de ouden wien de tijd der bange eenzaamheid nog heugde, en het babbelende vertellen van de mannen die wisten van het hout-vellen en het graven en het bouwen aan de brug, en van het helen en stelen met opkoopers en het gekrakeel van bergvolk en menschen uit de vlakte. Zoo bont was het verhaal als een sarong dien de kundige batikster beschilderd heeft met draken, vlinders en bloemen, rood blauw en bruin op was gelen grond. Zoo velerlei was het als

het water der rivier, uit den donker en aankomend, zwaar van drijfsel, en in de eigen golf klaarte uit het bergmeer, koel nog van het licht der sterren, en vuilnis uit de dorpsloot. Een ding der kentering was in dien nacht de rivier; een ding der kentering was het verhaal. En de brug half ontwaard, bij maneglimp en vlammengeflinker was als een waker er over: de voltooide daad die de herinnering beschermt van de wordende, en op een toekomstige de hoop.

In den nacht was een wolkbreuk neergekomen over het hoogland. Nu bruisten alle bergen. En de groote rivier die zwol.

Uit al de honderden bronnen die zij heeft op hellingen van wolken omdobberd en in kloven donker van dampig woud; uit haar bergmeren, roerloos-klaar die enkel den hemel spiegelen en den hangwiekenden arend; uit de borrelende wellen van de heuvels, de sprongen, de aders, de beken, de steile vallen van het ravijn die de toppen overregen van rankstammig uit donkerten omhoog geschoten bosch; uit de plassen, paars van water-hya-

cinth, en het meer waar vèr-heen lichtend, wit en rood, hooggesteelde lotusbloemen blinken op den wind; uit het goor-groene moeras van mugge-wolken omneveld, afzichtelijk krinkelend van bleekbuikige slangen, dat koortslucht uitademt over de dorpen; uit de terrasvelden van de heuvelkling en de sawah's der vlakke; uit al zijn millioenen vergaderplaatsen vloot het water den Tjikidoel toe.

Het regende in het hooggebergte, het regende. Enkel regen was boven de omwolke toppen de lucht.

De zenith was een zwarte wel, waar wolken de golven in waren. Daaruit stortte, doorschijnend-donker, stralenvall omlaag, daaruit kwam in stralen steil tusschen lucht en bergtop de Tjikidoel. Hij stortte neer op de glinsterende bergtoppen dat zij stomp werden en dof als het rondgespoelde gesteente van zijn dal-bedding. Het bergwoud boog onder hem, bleek-zwichtend watergewas dat aan zijn wortels rukt om ontstuimige golving te volgen. De jonge opslag langs den zoom

brak los en schoot de helling af, die, bruinschuimend, een waterval was geworden. Het diepe ravijn was opgesprongen kolkend vol. Het rukte aan zijn wanden, dat struiken, boomen, aard en gesteente wankelden en afstortten, de druischende diepte in. De watervallen bij den Steen der Sperwers waar met een donderenden slag de Tjikidoel uitbreekt uit de zwarte engten van het ravijn en de diepte in springt, naar de ruimte en den glans der groote vlakke, sloegen pletterend omlaag onder den last van rollende rotsblokken en geboomte medegesleurd met wortel en tak.

In de dorpen benedenstrooms zaten de menschen waakzaam. Meer dan een dacht, bekommerd, aan zijn aanplant op de hellingen. De koffiestruiken hadden zoo rijk gebloeid! De rijst schoot zoo welig op! Ach, zeker lagen de jonge boomen nu geknakt en verscheurd onder het slijkerige gruis, zeker dreef met schol en halmen het rijstveld op den stroom! En de dorping verwenschte overnieuw de zwervende roofbouwers van de heuvels in het Westen, de roekelooze in-brand-

stekers van het bosch, dat met zijn grijpende wortels de helling vasthoudt en den regen vangt en zachtkens zeeft met zijn spreidsels van gebladerte. En te wreveliger ergerde hij zich over het luchthartige jonkvolk dat als voor een feest, een vroolijke jacht, de heuvels was ingegaan, op het geluid af van de rommelende aardstorting. Woudgedierte, dat wisten zij, had de bandjir, de woeste jager, doodgeslagen en neergeworpen daar op den bruinoverschuimden steenhoop. Zij gingen het halen eer al de vele kleine roofbeesten er om kwamen, en in den avond, met zijn groenlichtende oogen, de tijger.

Het avondrood brak troebel door rookerig bruin van wolken, toen begon de rivier beoosten Batoe Helang te wassen. Loom en donker steeg de vloed. In Tanah Abang, het eerste dorp benedenstrooms den val, stond de waker in de poort, luisterend; en toen hij het sein ving waarnaar hij wachtte, boven het donkerende gedreun van den waterval uit een langen, zwaren, zacht-helderen klank, greep hij den houten hamer en sloeg hem met een

zwaai tegen het hangende houten blok, dat het schalde. Over het dorp, over de rivier, over de heuvels klonk het bandjir-sein, antwoordend op tegen den waterval, waarschuwend weg naar de meren. De schommelende holle tronk, de klok-geworden boom, roeper in de Inlandsche dorpen, geweldig riep hij, riep de andere klokken stroomop en stroomaf, riep al de dorpen langs de rivier.

Zij hoorden het, het een na het andere. En het een na het andere herhaalde de tijding en de vermaning:

‘Weest op uw hoede! het water wast!’

Het werd een koor. De dorpen op de heuvels vielen in, de dorpen van de vlakte. Er riepen er hier, er riepen er daar, luid riepen zij door den donker. Aan den oever, in het rijstveld, op de helling en den heuveltop, in de dalkommen, in het bosch riepen zij elkander om te komen waken bij de brug, dat niet de bandjir, de vooroverstortende berg van wateren en woud, met rammeiende stammen de pijlers brak en de hoofden van de Brug.

De dorpen riepen door den nacht. Met een

anderen klank riep de stem van een elk. Helder waren de stemmen van de dorpen langs de rivier, het water droeg die zoo zuiverlijk voort! Maar de gehuchten in het woud gaven een gedempten toon, daar lag de last op van veel zacht, vochtig-zwaar gebladerte. Van de hellingen en hoogten kwamen de lèsong-stemmen fijn en ijl, bevend-strak waren zij als de vlucht der neerschietende zwaluw. En die in de nauwe dal-kommen mompelden binnensmonds. En vrij-uit schalden die van de vlakke, met een ruim geluid. Een mensch die met zuiver oor luisterde had ligging en gedaante van het dorpen-dragende landschap kunnen waarnemen aan die klanken even duidelijk of hij het met oogen in den zonneshijn zag, zoo klaar stond het, in geluid verbeeld, in de luchten.

Eerst nu, hadden met gelijken roep de klokken geroepen, eenparig in de maat. Maar na een wijle kwam verandering; want elke had nu haar eigen woord en antwoord te geven.

Sommige riepen: ‘Het water wast, wast?’

En andere: 'Het water wast, bewaakt de Brug!'

Daarop antwoordden allen tegelijk: 'Wij gaan, wij gaan, met ons allen gaan wij.'

En eenigen: 'Wij waken!'

Maar plotseling - en toen zwegden alle de andere - klonk een nieuwe, de grootste van alle, de diepste, waarin het meeste was van ernst en gezag. Dat was de groote klok bij de brug.

Zij riepen over het donkere landschap heen:

'Komt? komt allen! Zonen, komt!'

In de donkere huizen stonden de mannen op: de vrouwen reikten den heengaanden het ontstoken licht dat hun weg beschijnen zou.

Overal toen begon het te flikkeren.

En daar waar de groote klokke-stem vandaan kwam daar ging een groot schijnsel op. Zooals die klokkeklank zwaarder en sterker was dan al de andere klanken, zoo was het schijnsel hooger en helderder dan al de andere schijnsels. Wijd straalde het uit, rood, en vol flikkeringen als de ster die in het beeld van den Ploeger de bloedende wonde is aan den

voet door een sawah-slangetje gebeten. Standvastig stond het, het ééne onbewegelijke, als de ster zoo vast. Eendrachtig hielden naast elkander stand de groote klokke-stem en het groote wacht-vuur, de tweeling-teekens van de Brug.

Daarheen bewogen nu al de kleine flikkeringen, de haastige, schommelende, zwevende, waaiende.

Zoo als de roepende klokken de dorpen openbaarden, zoo openbaarden de wandelende lichten de wegen van het landschap, alle de wegen die loopen naar de brug, de wegen uit de vlakte omhoog, de wegen van de heuvels omlaag, de wegen langs de rivier stroomop en stroomaf, de wegen aan den zoom van het woud. Bewegelijk teekenden zij door den donker de mazen van het wegennet, een onmetelijk net, dat een reus van een visscher optrok uit de wateren van den nacht.

Al meer en helderder stralen-strengen en stralen-mazen trok hij al dichter naar zich toe, terwijl al maar door die groote stem van de brug af riep:

‘Komt zonen, komt!’

En aldoor het antwoordende geroep weerklonk:

‘Alle onze mannen zijn gegaan!’

‘Wij zijn onderweegs!’

‘Wij maken ons op!’

Het schitterende net kromp inéén, werd een golvige kring van licht rondom het groote vuur aan de brug, brandde weg er in.

De klokken zwegen.

In de donkere dorpen wisten daaraan de vrouwen, en zij zeiden het tegen de kinders, die, onrustig, keken en vroegen, dat de wacht bijeen was op de brug. Bij dat groote vuur daar in de verte, daar zat vader nu, en hij waakte voor hen, dat de bandjir geen scha deed aan de brug waar zij zoo dikwijls over gingen.

De mannen van de vier buur-dorpen van Gandasoli waren het eerst aan de beurt met de mannen van Gandasoli te zamen. Het dorpshoofd, Soetan Arab, die mandoer was geweest van de houthakkers bij het bouwen van de brug riep hen bij name, ieder naar

zijn plaats en plicht, naar de oevers van de rivier om met haken en lussen het aandrijvende hout te vangen en vast te leggen aan de boomen op den wal; naar de landhoofden en het midden van de brug om met lange staken het af te weren van hoofden en stroompijler en onder de bogen door het te sturen dat het wegdreef naar de zee.

De groote magere man aan de breede borst en schouders te kennen voor een roeier van jongen af op de zee, en die ook een zeegezicht had, stout, fel en scherp kijkend, riep met een schallende stem. Op de eilanden langs de kust van Nieuw-Guinea waar wild Alfoeren-volk op Triton-horens blaast, over bergen heen en flikkerende zee-straten van eiland tot eiland elkkander roepend met die prachtige trompet die zij geweldig steken, daar klinken zulke doordringend dreunende tonen. Zij bereikten de mannen aan de oevers her en der, tot zoover als hun fakkels woeien.

Hadji Moesa, de oude, die de vriend was geweest van den Bouwer van de Brug, zat dicht bij het vuur met de handen om de op-

getrokken knieën gevouwen en het rimpelige gezicht naar de koestering geheven der vlam. Wonderlijk bewoog en veranderde het in het veranderlijke schijnsel. In gepeinzen zat de oude zoo diep, dat die dreunende bevelhebbers-stem hem niet aanraakte, en de gezichten niet van de velen rondom het vuur, en van de aldoor voortbewegende rijen volk over de donkere brug, gezichten die aanschemerden en duidelijk werden in het schijnsel, en weer wegschemerden terwijl andere gezichten helder werden.

Er was veel volk onderweg naar de vlakte, om den grooten pasar van Djalang Tiga, en om het feest ter wijding van de nieuwe suikerfabriek die een Chinees gebouwd had, en om de verwachte aankomst op de reede der handelsstad van een schip dat pelgrims terugbracht uit Mekka. Donker en diep-murmelend als in de diepte de rivier, stroomde het voorbij. En als in de rivier van golven kwamen in die rivier van menschen stuwingen en wielingen nu en dan, terwijl een groep stilhield, die tijding vroeg of tijding bracht

van den bandjir, en komenden bleven staan en al verder geganen terugkeerden om te luisteren.

Zooals de gestadig stijgende rivier hier en ginder een kleinen inham maakte langs den oever waar het voortstrevende water wielde en dan stil werd, zoo zette de stroom pasargangers, hier en ginder, langs de bermen van den weg, groepjes volk af, die zich schikten tot blijven den nacht door. Er was veel jonkvolk onder, dat, van verre al, een glimp had gevangen van koperen gamelan speeltuig aan den rand van den vlammenlichtkring, en elkander had toegeroepen dat zeker de dalang van Soemoertinggi daar rust hield op weg naar het wijdingsfeest in de vlakte: Si Bagoes stellig was het! Dat was nog eens een lichtje dat lokte, dat geglim van wachtende muziek! Zij kwamen er op af als de krekels op het lampje van den krekelvanger, dat uit een steenhoop gloort.

Dan ontwaarden zij in den donker van den wringin waar de muzikanten bijéén zaten, onduidelijk vrouwenfiguren. De vrou-

wen die daarheen gingen met een bloemenoffer voor het teeken van den Bouwer van de Brug keerden niet terug. Om Roekmini was dat, zei de een tegen den ander.

Schroomvallig wel, maar verlangend naderden de vrouwen de Regentsdochter, en schepten moed als zij de ernstig zachte stem hoorden, in antwoord op hun gemurmelen groet; als het diepe roekoeën was dat van de tortel-duif, het geluk-voorspellende. Zij zetten zich rondom Roekmini neer in de wringin-duisternis. Zooals om het wachtvuur de lichte kring van mannen groeide, zoo groeide om haar de donkere kring van vrouwen. Het hangsel van de geschoren wringin-wortels was tusschen de twee, donker, doorspeeld van schijnsels.

Zoo licht, dat niet aan eenige beweging der lucht het te bespeuren viel, maar enkel aan het sterker worden van den geur der bloemen-offeranden op het graf, streek de koelte neer, waarmee zacht-ademend de nacht begint.

Nu steeg, of met den bloemengeur zij om-

hoog werd gedragen op dien lichten tocht, een fijne muziek omhoog uit den gamelan, teedere klanken, die vloeiden op een maatslag, zóó rustig, dat de luisterenden het geluid tegen zich aan voelden kabbelen als de hoorbaar geworden beweging van het eigen hart.

En de stem van Si-Bagoes rees daar boven uit in een half zingend spreken. Zooals op het kalm vlietende water bloesems drijven, neergefladderd uit overhangend loof, en een roosje drijft daar misschien tusschen of een purperen oleanderkelk die losgeraakt is uit den haar-wrong van een badend meisje, of uit het offerkorfje op de golving geplaatst door de bloedverwanten van een pas geborene een handvol melatih; zoo dreven op de gamelan-muziek de woorden van den dichter-muzikant.

‘Als de geur der melatih die vrouwen vromelijk brengen op de rustplaats van onzen vriend, van waar hij het werk zag groeien zijner gedachte, werk begonnen en volbracht om onzentwil, zoo is in ons hart geur van

dankbaarheid jegens hem. Als de glans van de blanke tjempaka-bloem in ochtendzon uit het dichtst van het gebladerte is in onze herinnering de gedachte aan zijn daad. Hoe de brug hij bouwde, een weg over den onoverkomelijken stroom; hoe de brug hij redde in den bandjir, strijdend tegen den stroom en het woud, tegen de donkere machten, als Ardjoena tegen den Reus; daarvan willen wij zingen en verhalen. Laat ons vieren broeders! den moed die niet in heerschzucht, neen, die in broederzin zijn oorsprongen had.'

Hij zweeg.

Met een lichte verschrikking gleeed de gamelan-muziek over in een andere maat. En nu werd zij de wijs die gasten uitnoodigend tegemoet klinkt bij het begin van het feest.

In welbehagelijk wachten op komende vreugd luisterden de velen, de vrouwen in den wringin-schemer, de mannen in den vlammschijn, de menigten der pasargangers in het donker van den weg. Wie pas nog zonder

omzien voortgingen, draalden, bleven staan. Al menigvuldiger werden de groepen langs de berm.

De wijze-van-welkomst eindigde. Als vuurvliegjes in den donker bleven de laatste teedere tonen een wijle hangen, een zwevende trilling; toen streken zij weg, de verte in.

En na een pooze van stilte begon een nieuwe wijs, die was langzaam en ernstig; wèl stemde zij overeen met de donkerte en met het diepe druischen der rivier; wèl droeg zij de woorden van den zanger.

‘Zooals de reiziger dien uit wild en gevaarlijk ravijn een wijs gids den weg omhoog heeft geleid naar het veilige, waar aangename rust en koelte hem wacht, een maaltijd door gulle hand gereikt bij woorden van welkom; zooals de reiziger van gewonnen hoogte nog eenmaal omziet, het zwarte peilend met de oogen, en met het hart het lange dwalen, de vermoeidheid en den angst; te meer verheugt hem dan het dak van zijn vriend, vriendelijk hem tegen blinkend; zóó willen wij, gelukkig levende in den dag van van-

daag, terugzien naar den tijd van vroeger, den tijd die was vóór het bouwen van de brug; te meer zal ons dan verheugen de dag van nu.

Ver zijn de jaren en donker als de diepte van het zwarte ravijn; toen was heerscher over het volk van de bergen de Woud-vorst, de Heer der Grootte Eenzaamheid. Vele waren zijn zonen, vele zijn dienaren, zijn bondgenooten vele en zeer machtige. De geesten dienden hem die rond sluipen door de duisternis, en die lokken over den rand van het ravijn. De koorts is zijn kind die op slijk en rottend gebladerte zich wentelt als op de slaapmat. De groote trotsche dieren dienen hem: de tijger met de vreeselijke oogen die vlammen door den nacht, de wilde buffelstier tusschen wiens horens de dood rijdt, de neushoorn, de vervaarlijke berenner van wie hem jaagt, de wilde zwijnenkudde die wroetend den vruchtbaren aanplant oprijt, de schuifelende slang van gif gezwollen. De berg is zijn bondgenoot, en de wind die van de bergen komt, de wolken die de drijvende bron-

nen zijn en rivieren van de lucht. De alang-aalang is zijn leger: tienduizend maal tienduizend is het getal van hen wier banieren, wit-waiend op den wind tot nieuwe duizenden van duizenden worden, overweldigers van alle ledige plaatsen. Geen voedsel groeit daar voor menschen meer.

Hoe zou het volk van de bergen gestreden hebben tegen den Woudvorst, den donkeren koning der geesten en zijn ongetelde legerscharen?

Hoe zou het aan zijn macht zijn ontkomen door de vlucht? De Tjikidoel die zijn bondgenoot was waakte aan de kratonpoort. Onoverkomelijk was de stroom. Van verre ook schrikte hij af wie wilde naderen uit de vlakte. Hij verschrikte den ruiter en het paard: beklemd werd het hart van den ruiter, met wittige oogen steigerde het paard. Hij verschrikte den karrevoerder en het buffelspan voor de kar. Tevergeefs murmelde de voerman bezweringen; als de steenen stier, die in den grooten tempel is, stonden onbewegelijk de buffels. Geenerlei goed ding,

geenerlei hulp noch vriendschap noch verheugenis uit de vlakte liet tot het volk der bergen komen de onoverkomelijke stroom. Maar kwaden en rampen was hij een weg. Den honger droeg hij tot hen. Hij droeg naar de bergen het leger der ratten, toen het vervolgde uit de vlakte vluchtte, hij droeg naar de weinig-bezittenden de verslinders van alle vrucht, de pest droeg hij tot hen en den dood.'

Door de menigte der luisterenden was een beweging gegaan van afwenden en omzien toen de dichter-muzikant begon te zingen van het jaar der groote rattenplaag. Van hem weg zagen zij daarheen waar tusschen de menigten van donkere hoofden enkele witte schemerden. Die alleroudsten alleen waren het die wisten van die verre dagen.

Zouden zij niet spreken nu? Want al zou ook niemand ooit den Dalang in de rede vallen als hij aan bonte figuurtjes voor het witte doek zijn stem leent voor het verhaal van wapenfeiten en lotgevallen van hemelingen, of den toekang pantoen, die alleen in

den donker met zijn muziek de lange verzen zingt van een sprookjesverhaal, dit was geen sprookje noch verhaal van verren godenstrijd maar van nog-heugend gebeuren zong Si Bagoes op die treurige gamelanwijze. En het leek wel of Si Bagoes zelf uitzag naar een tegen-zang op zijn gezang van het groote onheil, want toen die woorden over de komst van het noodjaar hadden uitgeklonken zat hij, als wachtende, in zwijgen, en, als de anderen, had hij zijn gezicht daarheen gewend, waar witte hoofden schemerden uit het dicht aaneengedrongen zwart.

Zooals in een bosch, waar in de takken vleermuizen in dagslaap hangen, groot en zwaar en roerloos, niet dieren lijken het, maar wanstaltige vruchten aan den bladerloozen boom; zooals in het vleermuizenwoud het schot van een jager al die slapers wakker schrikt, dat zij de dunne vlerken uit de vouwen rekken en omhoog zeilen met een kermend gepiep, vol donkerte en gerucht wordt het dan, waar pas blauwe lucht was en zacht gesuis van loover; zoo werden op het lied

van den zanger die van het jaar der rampen zong, de herinneringen wakker die sliepen in de oude harten, en uit wie zwijgende hadden gezeten, stegen zij op met een diep geklaag.

Een langzame zwakke stem begon.

‘Ik was het, ik, die het teeken van het onheil zag, ik die een jonge knaap was toen. Ik hielp mijn vader bij de vischvangst. In den avond hadden wij de fuik uitgezet in de rivier; ik ging voor daglicht om haar op te halen. Eh! hoe zwaar was zij toen ik haar op den oever trok! Zulke vangst, dacht ik, vingen wij nog nooit! Ik schudde de fuik uit op het gras. O kinderen! Terwijl ik het zeg voel ik mijn haar te berge rijzen zoo als toen, toen mijn oogen het zagen, geen visch, geen visch! maar, afzichtelijk een klomp doode ratten! Tegen elkander opgeperst en in elkan der vastgebeten en geklauwd zaten zij in de fuik, aller-afschuwelijkst. Als een steen stond ik, het ziende. De baders kwamen aan de rivier. Zij zagen de verslinders in de vischfuik, den honger voor voedsel gevangen. O! Welk klagen begon toen!’

Een tweede bange stem ging zuchtende op.

‘Ik had een rijstveld aan de rivier; ik zag het verwelken. Welk werden de velden tegen de helling aan alle, welk alle velden rondom het dorp, geel lagen op de aarde de halmen, geel de onrijpe aar. De grond bewoog en wemelde, onzichtbaar leven woelde er in, leven dat leven verslond, leven dat de dood was.’

Een vrouwestem begon:

‘Onze moeder sprak tot ons: Dochters! de tijd is op handen wanneer het dorpshoofd aan de huisgezinnen vroolijke boodschap zendt, dat zij komen voor den oogst, en de meisjes schikken zorgvuldig de gladde kleedij en steken een bloem in den haarwring naast het houten oogstmesje, aan de jonge mannen denkend die tegemoet hen zullen komen op het veld, aan feesten denkend en blijde bruiloft. De tijd komt wel maar de tijding niet. Geen minnaars wachten in den oogst. De ratten hebben uw bruiloft verslonden, dochters!’

En een tweede sprak:

‘Mijn man ging naar zijn vader, rijst wilde hij ter leen. Zijn vader vroeg: Hoe zal uitleenen wie zelf niet heeft?

Ik ging naar mijner moeder broeder. Mijn moeders broeder sprak:

“Uit het stof in de hoeken der rijstschuur lazen de laatste korrels wij op.”

Toen ging mijn man het woud in om wortels te zoeken. Ach, hoe bang waren de dagen, hoe bang, die ik wachtte op hem! Mijn kleine kind schreide op mijn schoot, geen melk had ik in mij voor zijn honger. Het wilde drinken, het beet in de tepel dat bloed kwam voor melk. En ik schreide, maar niet om de pijn aan mijn borst, ik schreide om den honger van mijn kind. Ik weende, maar niet om mijn eenzaamheid, om het dwalen van mijn man in het woud weende ik. Waar dacht ik, is hij, waar is nu mijn man? Misschien is hij in het ravijn afgestort, en niemand hoort zijn kermen. Misschien heeft een wild zwijn hem aangevallen of de buffelstier die bij zijn kudde de wacht houdt is op hem aangerend toen hij de open plek

betrad in het bosch. Misschien heeft de tijger hem weggedragen, de tijgermoeder die Djojo weggedragen heeft, hem rukkende uit een kring der mannen waar hij zat in eigen huis, in het dorp dat in de alang alang staat! Als een doode was ik van vrees tot hij terugkwam. Weinig bracht hij die zoozeer had gezocht, weinig! Ach, mijn kleine kind, het stierf!’

Zij zweeg op een snik. Langs het rimpelige gezicht liepen langzaam tranen.

Een stem die als een zucht was, rees op uit de menigte langs den weg.

‘Moeder-van-Sidin! hoevele moeders hebben toen niet geweend als gij weendet, om haar lieve kind! O hoevele kinderen zijn toen gestorven in de dorpen van de bergstreek! Hun kleine lijfjes waren zoo mager, als het gezicht van oude menschen waren de gezichtjes der kinderen.’

Een doffe mannenstem sprak:

‘Eerst stierven de kleine kinderen en de oude menschen, zij die nog niet veel kracht en zij die geen kracht meer hadden. Toen stierven de mannen en de vrouwen, de volkrachtigen. De muizen hadden hun kracht

opgegeten die nog te veld stond. Als de muizen den akker verslonden, zoo verslond de honger hen, etend van binnen uit. Hij at hun ingewand en hun vleesch, hij at zich naar buiten door hun huid. Zij waren niets meer dan honger. En toen kwam de ziekte!’

Hij zweeg een langen tijd en her-begon:

‘Een groot kwaad was de honger geweest; grooter kwaad was de ziekte, die na hem kwam. Onmachtig was de kunst van den doekoen, al zijn bekwaamheid die uit tooverboeken bijeen hij las was onbekwaam. Hebben wij niet in alles gedaan zooals hij het beval? Wij brachten al de offers, ook die het moeilijkst te brengen waren, ook de allerkostbaarste, wij verrichtten al de heilige handelingen, al de bezwingingen en tooverspreuken zegden wij op. Wij bonden bundels van stekelig aloë-blad aan de stijlen der dessapoort dat de ziekte het niet zou wagen binnen te gaan. Iederen avond voor zonsondergang brachten wij een kom vol gele rijst en een kom vol water, en spraken de spreuk der uitnoodiging, dat de ziekte eten en drinken

zoude en verkwikt verder zoude gaan, welgezind jegens ons dorp, ons verschoonende. Maar zij kwam nochtans binnen! Al de huizen van ons dorp trad zij binnen en doodde den vader en de moeder en de oude grootouders, al de kinderen, de volwassene en de kleine. Weinig levenden slechts bleven om de dooden te begraven. Haastig begroeven zij zonder inwikkeling in witte doeken, zonder dooden-gebeden. Met afgewend gezicht, vrezend dat dood uit den doode komen zou, wierpen zij een weinig aarde slechts over hem. In den nacht kwamen de honden hongerig. Zij vochten bij de versche graven. Niemand ging hen verjagen van wat zij daar elkander ontrukten om het te verslinden.'

De zwakke oude stem sprak bang:

'Niet allen waren dooden die de begravers begroeven. Een man kwam in ons dorp, naakt en mager, hij zwaaide in het gaan, wankel als een glagah-halm in den wind. Met gebaren vroeg hij water en dronk liggende waar hij was neergevallen. Na vele uren eerst sprak hij: hij zeide, begraven was hij

geworden, schijndood zijnde. En toonde de bloedende beten van de honden in zijn lijf.'

Toen de stem ophield was het zeer stil. Het héel lichte geruisch werd hoorbaar dat de nachtwind maakte in het dicht van het hangende wringin-gebladerte; langs de landhoofden en den grooten pijler der brug schuurde de rivier. Een wolk, die het donker gemaakt had lang, dreef weg van de maan, en haar mistig-blank schijnsel vloot uit door de lucht en over het landschap, zoodat, twijfellicht tusschen onduidelijke duisternissen van dobberend gewas, de rivier opglom, en de steile Zuiderhelling, het in ronde dichtheden omhoogdringende bosch, zilverig begon te schemeren. Onder die dunne blankheid der kruinen lag in scheuren en holen bezonken ondoordringbare duisternis, een wreed geheim.

Maar de zachte tokkel-muziek, die, heel stil, al door was gegaan, werd lichtelijk luider en helderder, hoewel nog zoo zacht zij bleef. En nu ging een meisjes-stem daarop

varen en een tweede volgde haar; teeder en schroomvallig waren zij beide:

‘De moeder weent op het graf van haar lieve kind, offerspijzen brengende op den dag der dooden-herdenking: nochtans glimlacht zij als in het huis de andere kinderen haar tegemoet gelooopen komen; temeer om den wille van wie stierf heeft zij de levenden lief.’

‘De herdenkende zucht om het leed van verre dagen, nochtans verheugt hij zich in het geluk van den dag van vandaag; te meer om het verlorene is wat nieuw werd gewonnen hem lief.’

De troostende stemmetjes zwegen weder. En op een luchtiger melodie verhief vannieuws zich de stem van Si Bagoes de komst vierend van den wegebouwer naar het bergland.

‘Zooals aan den hemel de zon opkomt over zee, een gouden weg maakt hij naar het land, gouden over alle goven, zoo kwam in de vlakte op de Bouwer van de Brug, de bouwer van vele wegen, de sterke door kennis, in een land van overzee geboren; een blinken-

den weg maakte hij naar de bergstreek, blinkend over alle velden. Van de zee tot aan de Tjikidoel ging een weg van blanke stralen voor zijn voeten uit. Niet verschrikken kon hem de rivier! Als de hemel-held den reus, zoo zag de Tjikidoel hij aan, ter overwinning.'

Een roep ten strijd was de muziek die het lied droeg: moedig schalde zij door den nacht. Opgeheven stonden alle gezichten. Soetan Arab met zijn stormvogel-kop zat diep ademend; hij begon, half binnensmonds nog, mee te zingen; dat klonk als een gong door dempende hand bedekt. Hadji Moesa zag op uit lang gepeins. Schoon was zijn mager stil gezicht toen hij het ophief uit het schijnsel der vlammen. Een teedere trots glansde daarop over treurnis heen, zooals over het doode gebladerte bros en dor, dat dof den grond overstrooide, de vreugdige schijn glansde van het vuur. Van teedere vreugde beefde zijn stem toen hij den lof begon van zijn vriend.

'Zooals de opgaande zon mild is de bloemen aan de kilbedauwden struik doet zij

opengaan en het hart van menschen die geweend hebben in den nacht, zoo was onze vriend mild en vol verheugelijke kracht. Sterk zijnde door kennis bracht hij kracht aan de onkundigen, de kracht-loozen. Over de Tjikidoel, den onoverkoomlijken stroom, een weg te bouwen voor het volk van de bergen, een wèl-betrouwbare brug, dit ding was in zijn hart; geen ander. Winnen van eer niet, noch winnen van macht, noch winnen van rijkdom. Geen heerscher wilde hij zijn die de sterkste was; neen! maar van zwakken een helper. Wèl heb ik het ervaren, ik, dien vriend hij noemde. Verschil van blanke huid en donkere huid, verschil van volk dat heerschte en volk dat gehoorzaam was liet hij niet gelden. Hij zeide als hij zag dat een gering mensch nadacht en niet begreep: “Kom tot mij in mijn huis, in den avond, als het werk van den dag gedaan is, ik zal het u verklaren.” Daar waar de spoorweg door de tuinen van Kalimas loopt, daar stond toen zijn woning. Velen kenden den weg daarheen! In den donker zittend zag ik uit naar zijn ven-

ster; het licht scheen op; ik wist, nu wacht mij mijn vriend! Ik liep als ware het licht een hand, die mijn hand vasthield. Hij zat te midden van vele boeken. Aan de muren van de kamer waren kaarten, daarop was het land geteekend en de rivier, niet zooals met de oogen worden gezien, maar naar hun ware gedaante, die alleen de gedachte onderkent. Van welken aard de grond is van de vlakke en het gesteente van de bergen, hoedanig de beweging is en de kracht der rivier, welke de plaatsen zijn van waar het water af komt gevloten, dat was te zien op deze kaarten. En onze vriend verklaarde het ons zóó, dat er geen was die het niet goed begreep, en goed begreep ook, waarom diegene al deze dingen weten moest die een brug wilde bouwen over de Tjikidoel. Want toen al wilde hij dat, onze vriend, toen niemand anders nog het wilde. Toen niemand aan ons dacht, toen dacht hij aan ons, hij met het milde hart, de waarlijk goede! Uit het venster van zijn kamer, dat naar het Zuiden was, zag hij de rivier; de voorde was daar in den drogen tijd;

in de kentering, hoe dikwijls zaten daar de menschen wachtend! wachtend den nacht door, of de rivier niet zoo veel gedaald zou zijn in den morgen dat, tot aan de lippen toe door het water gaande, een man het wagen mocht over te steken. Maar dikwijls daalde het water niet, neen, het wies nog, en daalde ook den volgenden dag nog niet, en wie zoo lang vergeefs hadden gewacht, wierpen in arren moede hun last ter neer, en keerden terug naar huis, armer dan toen zij gingen, en hun voeten werden zwaar als zij dachten aan hun kinderen die hun tegemoet zouden loopen, en aan hun vrouw, en de oogen waarmee zij zou zien naar de onbeladen schouders en den gordel zonder geld. Hoevele wachtvuren brandden tevergeefs aan de rivier in die dagen!

Hij zag er naar, als hij opzag van zijn arbeid. Hij wist het wèl: niet de vuren waren dat van een man uit Hoetan Roesa, of een man uit Soemoer Tinggi of uit Boekitberdoeri, neen, het geheele volk van de bergen zat daar wachtende aan den oever van den

onoverkomelijken stroom! Lang zag hij daarnaar, in zwijgen. De vuren der wachtenden in den nacht zij brandden op zijn hart.'

De stem van den oude brak.

Een pooze lang was alleen het druischen van den stroom te hooren, luider al, zwaarder schurend langs den pijler van de brug. Iemand wierp rijs op het wachtvuur: het vlamde hoog op. Ernstig stonden in den kring de gezichten, naar den Hadji alle gekeerd. Uit het donker van den berm schenen de oogen van Soemarti op; die waren op Hadji Moesa als de oogen van den hongerige op spijs.

De vriend van den Bouwer der Brug begon overnieuw:

'Ik had hem gezegd dat ik een man uit de bergstreek was; hij vroeg mij hoe wij daar leefden? Niet licht, zeker! zal een man van dit land een Hollander naar waarheid antwoorden als hij onderzoekende vraagt. Zal de geringe niet denken, dat de machtige vraagt om nog machtiger te worden door wetenschap, en nog geringer en armer wordt hij

zelf daarvan? Daarom zegt hij niet de dingen die zijn, maar hij zoekt naar woorden die de waarheid verbergen onder een schijn aangenaam voor den machtige. Onze vriend echter, van hem wist ik dat hij in waarheid een vriend was, zijn vraag was de vraag van een broeder, die zijn broeder vraagt opdat hij hem bijsta. Als eens broeders antwoord daarom was mijn antwoord, oprecht, waarachtig.

Het gelukkige toonde ik hem van ons leven en het ongelukkige. Wij spraken, hij en ik, van hart tot hart.

Ach, ach! hoe arm ben ik geworden die zoo rijk was toen! Nooit weer zal mij dat gebeuren te zitten met mijn vriend, den waarachtig-goede, den rijke van hart, wienst lach was als de zonneschijn. Ik ben oud. Hij is vèr van hier. Ik heb het wachten opgegeven, ik afgeleefd mensch.'

De oude liet het hoofd zinken; geheel ineengevallen zat hij. De gloed was weg van zijn gezicht, donker en hol stond het tegen den vlammschijn. Moeilijk opgekomen,

moeilijk tegengehouden tranen liepen langs de bevende kaken.

Si-Bagoes wendde zich om en raakte licht het gamelan-speeltuig aan: zacht begon het te klinken.

En uit den wringin-donker kwam zacht gezang.

‘Als de geurige akar-wangi plant sterft is ook haar wortel nog geurig; wij leggen bij zijden kleederen haar, al de kleederen geuren.’

‘Als dagen des geluks voorbij zijn gegaan is ook de herinnering geluk nog. Wij bewaren haar in onze gedachte: al onze gedachten worden gedachten van geluk.’

De stem was zoo jong die de gelaten woorden zong, niet uit hetzelfde hart konden stem en woorden komen; maar het klonk liefelijk toch. En vol vertroosting van zacht welgeluid was de wijze die uit Si-Bagoes' even-aanrakende vingers op het koper de gamelanspeler overnam en licht verder voerde op een glijdenden huppelgang.

Hadji Moesa had het hoofd weer opgericht; hij zat stil, in de vlammen ziende,

als zag hij daar voor zich uit in een schoone verte. Als een purperen gordijn was voor hem de vlam, een voorhang licht ter zijde waaiend aan den ingang tot een tempel; aan de opschemering van het binnenste heilige gaat de zelf-vergeten blik verloren. Hij zag niet hoe vele oogen op hem waren, en het gezicht van Soemarti niet, noch Roekmini, hoe die naar hem zag uit den wringin-duister, toen hij weer begon.

‘Eén ding was in het hart van onzen vriend, één ding. Zooals de vlam van dit wachtvuur de fakkels overstraalt van de wakers, zooals het de takken verteert die zij er inwerpen, het groene met het dorre hout; zoo overstraalde alle andere verlangens, zoo verteerde allen anderen wil in zijn hart dit eene: wegen te bouwen door het ongebaande, dat geen wildernis noch berg noch diep ravijn noch stroom in bandjir-tijd menschen meer scheidde van menschen, dat geen eenzaamheid noch hulpbehoef meer was ergens, maar overal gemeenschap en broederlijkheid. Hoedanig een werk het bouwen van bruggen was, dat

toonde hij ons: hoe edel werk! Ook hebben de besten het voor edel geëerd, van verre tijden af. Zóó verhaalde onze vriend, ik zeg zijn woorden waarvan ik er géén vergeten heb:

‘In een tijd zoo ver als de tijd toen de Vorst aller Wijzen leefde, koning Salomo, waren de landen van overzee, waar nu de groote steden zijn en paleizen van machtige heerschers, wildernis en woud en moeras, en de menschen leefden daar zooals in de rimboe van dit ons eigen land de menschen, doch veel minder gelukkig nog, omdat daarginder weinig vrucht maar is in de aarde en weinig zon maar in de lucht, - arm is daar de wereld! In de donkere maanden van het jaar wanneer daar alle planten sterven stierven ook vele menschen; van koude stierven zij en van honger en in den strijd met wreede en sterke wilde dieren. Eén volk echter leefde anders. Het had kennis verworven vroeger dan al die anderen omtrent de aarde en het gewas, en de dieren, zoodat het velden bebouwde en vrucht won in overvloed, en

woonde in wèl-gebouwde huizen en kleederen droeg koel in de zonnemaanden en warm in den donkeren tijd; dit volk zwierf niet, noch dwaalde het door de wildernis, maar het bouwde steden voor zijn woon, en van stad naar stad had het rechte wegen en over alle breede rivier een brug, zoodat elke stad wat zij behoefde verkreeg uit een andere die het had, en niet marktwaar alleen was het die zij droegen en ruilden langs hun wegen en over de groote bruggen die een weg maakten waar eerst wervelende rivier was geweest; maar kennis. Zoo werd aldoor meerder hun kennis en zij, de door kennis sterken, de machtigsten in de wereld, en over alle andere volken heerschers. In de overwonnen landen, waar de menschen nog als de dieren leefden, deden zij toen als zij in hun eigen land hadden gedaan, zij bouwden wegen en bruggen, die staan nog op dezen dag, op dit uur terwijl wij er van spreken. De legers van dat machtige volk gingen er over, die al de andere volken in knechtschap hielden; maar met hen ging kennis. Niet beletten konden de legers

dat! Niet beletten konden de sterken door kennis dat de onkundigen die zwak waren door hun onkunde, de kennis verwierven die zelven zij mede hadden gebracht over hun wegen en groote bruggen. De zwakken werden sterk daarvan! Zij werden zoo sterk dat zij de heerschers verjoegen en weder heeren werden over hun eigen land. Nu leefden zij weder volgens hun eigen wil. Maar die was niet meer zooals hij vroeger was geweest, vóór de vreemden kwamen, de bouwers van bruggen; want door kennis waren zij nu anders geworden. Na langen tijd werden zij zelven veroveraars van volken en landen, en bouwden in de overwonnen landen, wegen en bruggen, daar gingen hun machtige legers over om de vreemde volken in knechtschap te houden. En wederom met hen ging kennis! Kennis kwam over wegen en bruggen tot volken waar nog geen kennis was. Waar eerst het woud heerscher over hen was geweest en de sterke dieren, de tijger, de wilde buffel en de neushoorn, de kudden van wilde zwijnen, waar de alang-alang heerscher was

geweest en de onoverkomelijke stroom, daar kwam kennis, die den mensch zelven tot heerscher maakt. Nu worden in al die landen de menschen anders! Zij willen niet meer leven zooals hun voorvaderen leefden in vrees voor het vele dat sterker was; want nu gaan zij zelven sterker worden! Hoe zij echter wèl leven willen, dat weten zij nog niet. De veroveraars, die de bruggen voor de kennis hebben gebouwd, leven in hun eigen landen niet gelukkig. Ook niet zóó als zij willen déze menschen leven. Hoe dan - hoe dan? Zij zullen het weten wanneer zij nog meer kennis verworven hebben. Wanneer nog meer menschen tot elkaar kunnen komen, ieder zijn kennis, die hij gewonnen heeft, gevende om andere kennis die anderen gewonnen hebben. Daarom moeten zij wegen maken door de wildernis, dat menschen tot menschen kunnen komen, daarom moeten zij een brug bouwen over onoverkoomlijken stroom; opdat kennis er over kome, en menschen eindelijk ervaren hoe zij in waarheid gelukkig kunnen leven, allen met elkander in broederschap.'

Een verrukte klank was in de stem van den ouden Hadji gekomen, zijn gelaat glansde, het was jong van vreugde en hoop. En naar het zijne glansden van overal andere gezichten, meest héél-jonge, schroomvallig, half-schuw nog, met een glimlach die enkel in de oogen maar was, een pas weifelig-beginnende schijn. Heel stil was het geworden, over het druischen van de rivier heen rustig.

Het heuvelbosch dommelde in een flauwen manegloor, de donsgrauwe wolken lagen als broeiende wieken zoo zacht en roerloos op de lucht. Het gedijen van veel nieuw leven dat de regen verwekt had, overal, was als een heimelijkste zoetheid te voelen in de ademende luwte.

De dalang, die den gamelan bespeler de omwonden klepels uit de hand had genomen, raakte licht het wachtende koper aan. Een wijze was het die nu begon als niemand nog vernomen had. De luisterenden dachten verwonderd: ‘Wat is die wijze die Si Bagoes speelt? Hoe schoon! Hoe zeer schoon!’

Een sterke stille gang was in de wijze als van een groote menigte die eendrachtig gaat in blijdschap. Vele stemmen waren er in, van mannen en van vrouwen, stemmen als van zoekenden die roepen, en stemmen als van wie gevonden hebben en antwoorden, gezang van knapen en meisjes, dartel tusschen kinderspel en werk van menschen in, het lachen van vele kleintjes en roep van behoedende moeders. Maar woorden waren niet bij die muziek.

Soemarti die uit de donkerte al dichter genaderd was tot de muziek en het licht van het vuur, murmelde in zich zelve sprekend: 'Hoe dan te leven? hoe dan!' Hij dacht niet dat iemand het hoorde, het waren woorden die van zelf kwamen zonder zijn wil. Maar de dalang die het verstaan had, zag hem aan over de muziek heen en schudde het hoofd, ernstig. Allen begrepen die het zagen, wat hij meende: 'De woorden die dat zeggen, de woorden voor deze muziek, die zijn er nog niet.'

De oudere menschen zaten nadenkelijk. Maar het jonkvolk dat glansde, popelend als,

in het loover boven hun hoofd de jonge vogels die de dageraad-roode klaarte van het wachtvuur wakker had geschenen. Zij gingen op den rand van het nest zitten, zij keken den glans in, zij liepen vol licht de kleine wezentjes, en hun korte bedonsde vlerkjes begonnen te beven van verlangen om te vliegen; zoo in bevend verlangen hunkerden daar al die kinderen, de jongens en de meisjes. Vanwaar zij zat tusschen de vrouwen die fluisterden in het bergende donker van den wringin zag Roekmini naar hen, glimlachende, gelukkig.

Toen de muziek ophield met zingen, en weer laag werd en klein van beweging, een stem wachtend die zich op haar liet dragen, begon Hadji Moessa overnieuw:

‘Vele rijmen worden gezongen omtrent de brug, schoone rijmen! maar één heeft nog niet geklonken; dat het toch gevonden werde, nu! Dat pantoen-zangers nu toch een beurtrijm zongen omtrent het begin van de brug! Luistert, klein-kinderen; hoort wat het was!

Bevel kwam van den Grooten Heer in

Buitenzorg: Een brug worde gebouwd over de Tjikidoel! En de Regenten en de Wedanas en de Hoofden en allen die gezag hebben bevalen aan het volk: gaat heen en bouwt! Maar niet dat was het begin van de brug.

Kundigen hadden het wezen der rivier doorgrond, zij hadden haar uitgebeeld volgens haar ware gedaante. Door de bergstreek reizende hadden zij onderzocht en gevraagd, zij vonden de bronnen, zij maten den regen, zij beproefden den grond: maar ook dit was niet het begin van de brug.

Onze vriend zag hoe wij leefden. Hij zag de vuren der wachtenden in den nacht. Zijn hart werd heet om onzen nood. Dit was het begin van de brug!’

Het bleef een tijd lang stil nadat hij uitgesproken had. Toen kwam uit de wringin-schaduw een stem; niet die jonge lichte die eerst gezongen had; veel voller klonk deze, en zachter tegelijk. Zij zong woorden nieuw gevonden, woorden pas opengegaan, als de sedap-malem bloem, die opengaat in den

nacht; wel paste bij de milde stem de wijze van den muzikant, de ernstige, milde.

‘In het verborgene is het begin van de
rijstplant, in de donkere korrel verborgen,
In het verborgene is het begin van den vogel,
in het donkere ei verborgen.’

En antwoordend kwam een stem uit de duistere menigte langs den weg, de klare stem van een knaap was dat:

‘In het verborgene is het begin van den
mensch, in de donkere moeder verborgen,
In het verborgene is het begin van de daad,
in het donkere hart verborgen.’

In zuivere oprijzingen, wèl geëvenredigd, was de klankenreeks geklommen: de diepe stem van Hadji Moesa, de zachte stem van Roekmini, de klare stem van den knaap: die moest komen, het kon niet anders! Wèl-tevreden vernamen de wachtenden dat laatste hooge geluid.

Maar zij zeiden toch, met een lichte verwondering, toen zij zagen wie het was die daar zong: 'Eh! het is Soemarti! Het is Moedjaddi van Kebonan Baroe die Roekmini een antwoord toezingt! Stoutmoedig waarlijk is hij dat hij het spreken waagt, een jongen tusschen zoo vele oudere menschen!'

Een gerucht van stemmen kwam er aan en licht van flambouwen. De wakers, wier beurt verstreken was, zetten zich weer aan het vuur. Zij zeiden, nog wies het water en nog kwam veel hout aangedreven, maar enkel jonge opslag was het, licht geworteld en onvast strukgewas. Geen boomen meer als nog in het vorige jaar, geen gevaar meer voor de brug.

De wakers, wier beurt nu begon, stonden op om naar de oevers te gaan en naar het midden van de brug. En een, wien een nederzittende zijn fakkel had gereikt, wendde in het heengaan zich om, en stond een oogenblik lang glorend in licht, terwijl hij zeide dat in waarheid wèl-gelukkig de dag was geweest toen de Bouwer van de Brug den aan-

plant begon van het bosch op den Goenoeng-Hitam. Hoe krachtig hield het forsk opgegroeide nu het geweld van den regen tegen op de helling! Geen sawah zeker zou meer verwoest worden van de vele sedert aangelegd aan den voet, en geen huis meer afgesleurd op de helling als vroeger zoo vaak gebeurde. Hij ging: de vlam en de rook van zijn fakkel waren als een banier boven hem.

Het gamelanspel begon overnieuw: vroolijk was de wijze. Zij klonk als een antwoord, een verheugd ja-zeggen, een stille blijde zekerheid omtrent veel gelukkigs.

Soetan Arab hief zijn arends-gezicht fonkelende op: door de zoete muziek heen brak die schallende stem van hem die geleek op den roep uit een Triton-hoorn.

‘Een hoofdman voor dapperen was de Bouwer van de Brug, een aanvoerder dien het goed was te volgen! Wij hebben het niet berouwd, mijn makkers en ik, mannen van de Zuidkust, die niemand volgden ooit, dat wij hem gevolgd zijn. Hij was als geen ander, Hollander of Maleier.

Toen wij van den laatsten tocht terugkwamen, toen hoorden wij van hem. Broeders, wat een schade, die laatste tocht om paardjes van Timor, wat een al te erge schade! Vier geraakten er over boord in het gevecht met den Arabier en zijn volk! en pas waren wij weer onderzeil met de anderen, daar zagen wij den rook van een opiumjager. Ook al is de wind gunstig, hoe te ontkomen, met zeilen en riemen aan een vuurschip? Ik zeide: “Broeders, beter veilig met weinige paarden dan gevangen met vele!” Zes paarden namen wij in onze prauw, de prauw van den Arabier met de anderen lieten wij drijven. Wij dachten ook, misschien vervolgen de Hollanders de paardenprauw, en terwijl zij doende zijn met de paarden ontkomen wij. Er was een gunstige wind, wij roeiden uit alle macht, wij waren dicht bij de klippen al, broeders, weinig, weinig nog maar scheelde aan de veiligheid, daar haalde de opiumjager ons in! Hoe te ontkomen aan een vuur-schip met enkel riemen en een zeil?

Een kogel sloeg voor onze prauw in

't water. Wij sprongen over boord. Zij hebben ons niet gevonden op de eilandjes, zoo lang zij zochten. Wij waren al aan den wal, toen zagen wij nog hun sloep heen en weer schieten, her en dar, overal tusschen de klippen.

En wij zagen onze paarden op het dek van het schip, alle, alle! zoowel diegene die wij in de prauw van den Arabier hadden gelaten als die wij tot het laatste toe bij ons gehouden hadden, alle twintig paarden! Ah, de schade, de schade! Alles te vergeefs, al de moeite, en het vechten en het roeien, alles om niet! Een weet-niet was de doekoen die het offer bracht voor wij uitzeilden! Wij zeiden tot elkander: “Is dit een leven, broeders? Beter ware het waarlijk een koelie te zijn, een man die werkt met zijn handen, en gehoorzaamt wanneer iemand beveelt, een slaaf!” Wij hoorden van het bouwen van de brug, wij zagen het dorp van de koelies aan de rivier. Een zeer groot dorp, zeer groot! De rook van de middagvuren was als een wolk in de zon. Wij hadden het aan den zoom van de vlakte

gezien niet ver van de kuststad eerst. Toen hadden wij het gezien midden in de vlakte, tusschen de suikerfabrieken. Nu zagen wij het aan de rivier: een reizend dorp, een dorp als een buffelkar dat gaat waar de karrevoerder het heen stuurt; en de ijzeren weg blonk er achter aan, daar liepen al de vuurwagens. Wij gingen het dorp binnen, het was vol eten. Niemand gaf ons. De menschen zeiden: “Werkt! wij werken ook”. Wij hadden allerergsten honger; wij dachten, het is niet anders! Wij zeiden: “Wij willen werken!” De mandoer nam ons aan, want pas was volk weggelopen, houthakkers, zoodat zij mannen noodig hadden. De Bouwer van de Brug kwam en zag ons aan; hij zeide: het is goed! en wij zagen hem aan, en tegen elkander zeiden wij ook: het is goed? Hij was een hoofdman voor mannen als wij, dat wisten wij hem ziende. Koewat en Si Badil en ik, wij gingen de heuvels in om hout te vellen. Het was mannenwerk. Die anderen waren weggelopen uit vrees. Zij waren bang voor het volk van Hoetan Berdoeri, dat den mandoer

met een bijl over het hoofd had geslagen, nadat zij lang geloerd hadden op hem.'

Uit de menigte langs den berm kwam een zwakke, schorre stem, krakerig als dor gebladerte, dat breekt onder den tred.

'Een menschenhoofd willen bouwers van bruggen dat zij het leggen onder het metselwerk, opdat de brug krachtig zij tegen het water en tegen alle lasten. Daarom was de vijandschap tegen den mandoer en de houthakkers. Geene moeder durfde haar kind buiten de dorpspoort laten, neen, uit haar oogen niet liet zij het, zoolang de bouwers in de heuvels waren.

En om den heiligen boom was de vijandschap, om den Rasamala op de begraafplaats van Hoetan Roesah. De houthakkers hadden daar boonren geveld - menschen zonder alle schaamte, menschen niet uit onze streek! Niemand uit onze streek zoude het bosch om den Rasamala heen geschonden hebben. Ieder volwassen mensch en ieder kind wist hoe groot ongeluk dat moest brengen over het land. En ook zij, die vreemden waren hadden

het wel kunnen weten. Gemakkelijk was het te zien dat de Rasamala geen boom was als een andere boom, dat de woning hij was van een geest. Als een berg op den berg stond hij, hij was als een woud in het woud. Een rots geleek zijn voet. Vijf mannen elkander bij de handen houdend omvademden dien niet. Waar de eerste tak uit den stam kwam, daar was het honderd voet boven den grond, en honderd voet boven de eerste takken was de kruin. De zee-arend, die van de Zuid-kust kwam gevlogen, streek daarop neer: tot waar de branding wit is op het Noorderstrand zag hij het land liggen. Zelfs het volk van de Zuidkust, dat de zwaluwnesten plukt aan de steile rots zou in den Rasamala niet geklommen zijn om de bijen-nesten die daar hingen. Zij wisten wel, de dood greep den vermetele eer hij de zoetigheid greep!

Een tweede stem viel in, die ook naar het bergwoud klonk:

‘In Goenoeng Hitam wordt gezegd dat een groot dorp eens gestaan heeft daar, vóór het Jaar van de Ratten. Kasiman uit Goenoeng

Hitam was in het Rasamala-bosch gekomen eens, verdwaald zijnde. De groote bandjir was pas geweest en de aardschuiving die het ravijn gedempt heeft onder den berg. Groote scheuren waren in de helling, vele boomen lagen ontworteld in het Rasamala-bosch. En in een kloof tusschen de opgerukte wortels zag Kasiman iets wits. Hij dacht, wat is toch dat witte daar, dat witte in den zwarten grond? Hij ging, behoedzaam loopende, tot aan den rand van de scheur, toen zag hij dat het geraamten waren, vele geraamten, als op een begraafplaats van een groot dorp. Op de borst en de opgetrokken knieën lagen sommigen, gekromd voorover, en sommige op zijde en geheel verwrongen. De wortels waren door hen heen gegroeid, een zwart vlechtwerk zat gevlochten tusschen de witte ribben. Toen wist Kasiman dat hier de vele begravingen waren geweest in het jaar van de groote ziekte, en die levend begraven waren hadden niet kunnen ontkomen, worstelend tegen aarde al te zwaar.'

De schorre, zwakke stem herhaalde:

‘Een bosch van geesten was het bosch van den Rasamala. Ongeluk moest komen als daar werd gekapt, groot ongeluk, ongeluk over de bergstreek!’

Het bange geluid eindigde op een kreet als ravengekras. En opeens kwam weerklank van allen kant. Door het donker vlijmden bange booz stemmen scherp als het vlijmende wildernisgras, dat den zwerver borst en gezicht en voorgehouden handen openrijt en zijn zolen doorsteekt met splinterig gebroken halmen. Namen van booze geesten werden mompelend genoemd. Een toornige stem riep:

‘Groot ongeluk kwam daarvan over de brug! De koorts kwam daarvan waaraan zoo velen stierven, en de scheuren in het metselwerk van de gezonken putten onder het landhoofd, en de ontgroning toen pas de hulpbrug stond! Eh! en is niet de Rasamala zelf gekomen in den bandjir, drijvende tegen de brug?’

Een vrouwestem kreet schrill:

‘De vrouwen van Goenoeng Hitam deden

wèl daaraan dat zij hun kinderen bewaakten voor den mandoer van het brug-bouwersvolk, den loerenden jager op een menschenleven! Maar de geesten hebben zelven het offer genomen dat de Bouwer hun niet bracht! Toen zijn mannen de rots lieten springen voor het landhoofd van het Zuiden toen rukte een rotsblok, vliegende, den mandoer het hoofd af. Daarna eerst gedijde het bouwen van de brug.'

Rondom mompelde het donkere volk. Daar was niets meer van de teederheid noch van de vreugde noch van de kracht die pas zoo schoon geklonken hadden; verwarring werd alles en angst en haat. Als op de nog aldoor wassende rivier het uitgerukte en verscheurde gewas van de bergen, zoo dreef op een plotseling losgebroke en al wassenden vloed van donker gevoel vreemd, van verre gekomen gedachtewarsel, vormloos, angst-wekkend. De aloude schrik van het woud, het zwarte, eenzame, omgeving opnieuw de pas ontkomenen, schroomvallig bijeengedoken rondom die geringe helderheid van het wachtvuur, het

vage schijnsel, laag tegen den voet van de berghooge duisternis aan, en waarlangs, geweldig, de rivier heenstroomde. Klein zaten daar de bruine half-naakte menschen, zoo weinigen, zoo tener, en in hun oogen, vreemd beschenen door de ongestadige vlam, was maar pas ontloken nog de klaarte van die laatstgeborene en teederste onder alle krachten der natuur, de onderzoekende gedachte. Was het niet angst veeleer dan de flikkeringen van het vuur die zoo zonderling en wrang de gezichten vertrok? Zoo schichtig het wit deed glinsteren van de oogen? Donker gingen mompelenden monden open, oude vrees had de tanden daaruit weg gebroken en de brokstukken zwart gemaakt, de vrees voor de dooden, de geesten, de lichaam-loozen, die afgunstig zijn op dat éene geluk in de wereld het warme lichaamsbestaan, en die de levenden belagen om hen te verderven, en verbeden moeten worden en verzoend met heilige spreuken en het offer van een weinigje van dat benijde lichaam, en bedrogen moeten worden met onzichtbaarmaking van wat den

offeraar overblijft. En uit de donkere verminkte monden kwamen donkere woorden, uitzeggingen van verminkte gedachte, van vrees, afgunst, wantrouwen, wreedheid, haat. De oude wougedochten waarden afzichtelijk om. Zij droegen de oude namen nog die uit het vormlooze tot wezens hen hadden gesshapen, kenbaar, wezens als apen lenig en grijnzend met kille grijphanden, wezens met oogen groen glorend als tijgerloeren en een van bloed druipenden muil, wezens als geschubde slangen, snel en doodelijk omkronkelend.

Uit het donkere heuvelbosch klonk het diep-ingehouden lach-geluid van een uiltje. Een bevende stem riep dat het de Pontianak was, de lachende met de lange lokken, wier omhelzing dood is. En toen begonnen vrouwen te klagen in angst voor het onguere monster, den schrik van moeders, het zwevende menschenhoofd van ingewand omkronkeld, dat komt om pas-geborenen te verslinden. En van Njai Loro Kidoel fluisterde een, die aan de steilte der Zuidkust woont in een paleis

van menschedels en macht heeft van de eene zee tot de andere.

Naar Hadji Moesa, die vermaande en bestrafte, luisterde geen. En iemand riep hoonend door het al banger morren en mompelen heen, dat, zoo de Bouwer van de Brug den woudgeest niet vreesde, het was, omdat hij een toover-kris bezat, een wapen dat zege verschaftte zonder strijd; sterker dan de woud-geest zelf was de spreuk die daarover was gesproken en de macht van de pamor versiering op het lemmer!

Uit de donkerte van den wringin kwam biddend Roekmini's diep-zachte stem:
'Broeders! Broeders!'

Als een duif door doornig struikgewas brak zij door het morren van vrees en haat heen.

'Broeders! heeft niet de Bouwer van de Brug ons geleerd hoe wij het dreigende overwinnen? Staat niet vast de brug? Is zij niet een weg tot dezen dag toe voor het geluk, maar de rivier in de dagen vóór de brug was een weg voor het ongeluk alleen! Ach, waar-

om toch te spreken van de Boozen? Kwaad genoeg waarlijk, heeft de vrees voor hen ons gedaan! Zij hebben geen macht meer over ons die ontkomen zijn uit het woud, die een weg hebben over de rivier, die wonen onder de velen. Over broederlijk samenwonenden, wij weten het immers wèl, hebben de Geesten van het Woud geen macht meer.'

Dat gelukkige woord 'broeders' had angst en toorn bezworen, gefronste gezichten werden effen. Maar opnieuw brak stoornis uit. Een man uit de vlakte riep schamper:

'Niet de toorn van de geesten uit het Rasamala-bosch was oorzaak dat het metselwerk scheurde van den gezonken put, maar oorzaak was het bedrog van den mandoer der betonmengers! Voor cement deed hij zand storten in den mengbak. Zijn riem werd zwaar van de rijksdaalders van den Chinees, het metselwerk echter scheurde!'

Spottend gelach sloeg op.

Een andere stem uit het laagland riep:

'Mchtig zijn de geesten van het woud, die in hun toorn den damwand sloegen van

het pijler-eiland, dat de rivier de palen wegspoelde. Vraagt het toch aan hen die het houtwerk indreven! Niemand uit de bergdorpen heeft ooit geraden, dat zij het lichtelijk maar indreven en wat te hoog opstak zaagden zij af, dat het schijnen zou als ware tot den kop toe de paal ingeslagen in den grond!’

En het luide gelach werd nog luider, terwijl een man uit de bergstreek toornig een scheldwoord naar de lachers wierp, en een man van de kust tastte naar zijn kris. Van her en der vielen de driftige stemmen over elkander heen, stemmen van de bergstreek, stemmen van de vlakte, stemmen van het strand, stemmen van de eilanden, vechtend in die nooit uitgevochten veete van kustvolk en volk van het binnenland. Want het volk van de kust, zeevaarders, handelaars, roovers, stout slag, dat de wegen afloopt van de zee en nieuwe dingen vindt, ziet immers laag neer op de menschen van het binnenland, stille bebouwers van velden, als het gewas van hun akker aan den eigen grond gehecht en onveranderlijk in alle dingen; om hun zacht-

heid smaden hen die stoutmoedigen. En zij die den smaad niet wagen te wreken wrokken heimelijk, als zij dat woord hooren uit den mond van een man van de kust: ‘Bergvolk, menschen als wilde buffels, lomp en dom!’

Het volk van de bergstreek begon te roemen op het werk dat de zijnen hadden gedaan aan de brug, de mannen van de kust prezen het voor het hunne alleen. Door elkander riepen de houthakkers, de kalkbranders, de steenkloppers uit de heuvels, de werkers in de roode klei langs de rivier die de steenen hadden gebakken voor het metselwerk, en zij die de planken hadden gezaagd en gegroefd en afgeschuind voor den damwand, waarbinnen het pijler-eiland werd gebouwd, en zij die uit de rivier-bedding het zand hadden opgedolven, dat zij binnen dien houten muur stortten tot een vasten grond voor den gezonken put, drager van den stroompijler. Zij riepen door elkaar en over elkaar heen, mannen van de heuvels en mannen van de kust, van de noordkust en van

de zuidkust, door het roemen klonken smaad en scheldwoord, het was een gewar van kreten, zoo driftig als het sleurende rukkende druischen van de rivier onder de brug door en Hadji Moesa hield vergeefs de handen op, terwijl al luider de gamelan-speler zijn koperen bekkens deed klinken, dat toch muziek dat wangeluid zou overstemmen. Het scheen wel niet mogelijk eerst, en Soetan Arab was al opgesprongen om dreigend een eind te maken aan den twist; maar die al luidere en vollere en schoonere muziek waar gebiedend de doffe trom doorheen bomde, - een strenge maatslag, geen ontkomen was daaraan, - en nu viel het lokkende water-geluidje van de angkloeng in, het allerliefelijkste, en schikte zich heel gewillig daarnaar in zijn golflichten huppelgang; - die eendrachtig schoone stroom van menigvuldige muziek overvloedde de harten tot de strubbeling van eigenwil en misverstand vereffende, en gezamenlijk blijdschap opkwam om het gezamenlijk volbrachte. Ieder was tevreden toen Soetan Arab sprak; (de mannen van de kust

weliswaar dachten: een man van de kust, een der onzen! en de mannen van de heuvels: het dorps hoofd van Gandasoli, een der onzen!) Ieder was tevreden toen hij, die mandoer was geweest aan de brug, riep dat allen wèl gedaan hadden, en over aller werk was de Bouwer van de Brug wèl voldaan geweest.

Allen riepen in antwoord: 'Zoo is het!'

Toen begon de roover van voorheen den lof van den Bouwer der Brug.

'Een hoofdman in waarheid was hij! Hij was mild in het prijzen, rechtvaardig in het beloonen, hij vond den schuldige en strafte zonder vrees.

Hij ontdekte het bedrog van het cement en het bedrog van de palen, en hoe de opzichter die leefde als een Hollander in een steenen huis hoewel hij een zwart gezicht had als een van ons, hoe hij het djatihout voor het bruggedek stal, en hoe hij de loonstaten vervalschte en loon uitbetaalde aan kampong-volk, dat niet werkte, maar op betaaldag hurkten zij neer voor zijn huis, tus-

schen de werkelijke arbeiders, in den nacht echter brachten zij den opzichter het geld weermom, een weinig voor zich zelven behoudend ter belooning: dat alles ontdekte hij en bestrafte het. Zijn handen waren vele! En hij vreesde niet. Ik zelf waarschuwde hem dat de opzichter wachtte in den donker om hem te dooden. Hij lachte. Geen wapen wilde hij tot zijn verdediging. Hij ging waar hij wilde, ook in den nacht. Een dappere was hij, een hoofdman voor moedigen!’

Hij zweeg, met fonkelend aangezicht.

Maar een zachte stem begon schroomvallig.

‘Moedig waarlijk was hij, en jegens boozen gestreng: maar geduld met vreesachtigen had onze vriend en een milde hand voor wie behoefde. Hij weigerde ons het offer aan de geesten niet toen wij waagden hem te vragen. Gij zelf, Grootvader Hadji, hebt den offermaaltijd gewijd dien hij deed aanrichten. Zoover als een man zijn handen vanéén houdt aan uitgestrekte armen, zoo ver vanéén waren de korenspsiten van den buffel dien hij ten geschenke gaf!’

De geestelijke antwoordde:

‘Ik wijdde den maaltijd aan het landhoofd, ik sprak de gebeden. En hij zeide: onze vriend: “Vriend Hadji, wat is het dat gij wijdt? is het het landhoofd van de Brug? zie wel toe!” Hij glimlachte, en ik wist wat hij dacht zoodat ik zeide: “In schijn wel een landhoofd misschien, maar in waarheid een nieuw leven voor het volk van de bergen!” En hij zeide: “Moge het gedijen, vriend Hadji!”

Een koor van stemmen antwoordde uit den donker:

“Moge het gedijen!”

De dichter-muzikant hernam de leiding.

“Van de stammen in het bergwoud, van het binnenste van de helling, van de rots, van het moeras dat wijkt en glijdt, van het zand der rivierbochten maakte de Bouwer de grondslagen van de brug. Het land maakte tot een weg hij over het water.”

En op de maat van de muziek, die voortging toen hij eindigde, vielen de bouwers in en de kinderen van wie bouwers geweest

waren aan de brug, elk ziende naar den ander, om in gezamenlijke viering de heugenis te bouwen als eens in gezamenlijke inspanning het werk. De een liet den ander zijn beurt, wachtte, viel in, gaf over. En nu begon kleiner en lichter wel, maar haast schooner nog, zulk een spel van stemmen rondom het wachtvuur van de brug als in het begin van dien nacht het een spel van klokken geweest was de wassende rivier langs, stroomafwaarts en stroomop. Als de klokken riepen de mannen elk voor zijn eigen dorp, voor wat vader, bloedverwant, dorpsgenoot gedaan had voor de brug, zoodat, als de klokken het onzichtbare landschap hadden verbeeld, nu de stemmen het verleden gebeuren verbeeldden, en werkelijk en waarneembaar werd opnieuw het bouwen van de brug.

De donkere menigte en de vrouwen onder den wringin, zij hóórden de wording.

Hoe van de slanke stammen geveld in het heuvelbosch, damar laoet, rasamala, marbau, meranti de hulpbrug werd gebouwd, de hoog-

gepijlerde, breede, waarlangs loopkraan en Decauville-spoor lasten aandroegen voor menschenkrachten ondragelijk, en waarop het werkvolk dooreenwemelde als een mierennest in schijnbare verwarring en verborgen orde. Hoe de ontgraving begon voor het Noorderlandhoofd en hoe in den veranderlijken grond, die in de zonnemaanden hard en donker en gescheurd is als de schalen en kannen in het al te felle vuur van den pottebakker, maar in den regentijd is hij eerst diep moeras, en dan meer, en daarna wederom diep moeras, hoe daar betrouwbare vastheid in werd gemaakt met twee gezonken putten, twee holle pijlers van metselwerk, die met scherpen voet het wijkende en naar binnen opgulpende slib in boorden, gedreven door de eigen zwaarte, zwaarder al naarmate de ronde wand hooger op groeide onder de handen der metselaars; dat hoorden zij nu van houthakkers en grondwerkers en metselaars.

Van den duiker hoorden zij die in den scheef zakkenden put was afgedaald om den verborgen tegenstand in de diepte te zoeken

en zij slaakten kreten bij de voorstelling van hoe hij er uitzag in zijn duikerspak, als een monster, als een boetah bij een Chineesche begrafenis of in den wayang-orang die den roof van Sita voorstelt, zwart, met een reuzen-kop en bolle oogen van glas, oogen zonder blik, en handen als de vreeselijkste klauwen; en hoe hij zoo lang beneden was gebleven, in donker, onder water en slib, dat het wel scheen of hij de natuur had van de rivier-krab, die onder den hollen oever woont, en zijn wezen en bewegen heeft in lichtloos nat, maar hij kwam weder op uit den put, en de vrouwen liepen krijschend weg voor dien ongueren kop over den putrand heen en den van zwarte slib druipenden boomstronk dien het gedrocht losgewroet had uit de diepte.

Zij hoorden van de machines - “ijzeren buffels en ijzeren olifanten waren het met een hart van vuur!” riepen de verhalers, die palen hadden ingeheid, water en slib opgeslorpt, beton neergeplompt, lasten getrokken, vrachten opgeheven zoo geweldig als in zijn diepste droomerij de maker van de toover-

spreuk der duizend karbouwen, bezwering van onverzetbare zwaarte, niet had aanschouwd.

Zij hoorden van de koorts, die giftig opsloeg uit den opgewoelden grond, een siddering van kilte en van hitte, een brand in het gebeente, een bederf in het bloed.

En van het wachten hoorden zij, toen, op de houten hulpbrug boven de voltooide grondslagen, boven de landhoofden met hun geweldige draagsteenen en den pijler sterk in den stroom, de mannen van de veldsmidse beginnen zouden met het ineenschroeven, deel voor deel, van het ijzerwerk dat de blijvende brug zou worden; hoe de Bouwer van de Brug wachtende op de heldere luchten van den Oostmoesson uitzag naar het Westen, naar de diepe hemel-baai tusschen wijkende hellingen, waar, hoog en alleen, de Rasamalaboom oprees - “Menigvuldiger dan de bijen om den boom vol zwarte nesten waren toen om den Rasamala de gedachten van onzen vriend!” zeide Hadji Moesa. De mandoer bij het bouwen, Siteo Arab, verklaarde het hun,

hoe zóó als een kind dat later een krachtig man zal zijn, teeder is in den schoot der teedere moeder en licht gedeerd tegelijk met haar die licht is te deren, zoo ook de ijzeren brug, sterk als zij eens zal staan, zwak is zoo lang zij groeiende nog gedragen ligt op de hulpbrug, en tegelijk met de wankele palen slaat het plotse zwellen der rivier en de schok van het drijvende hout haar ter neder. En een man, die bij de veldsmidse was geweest, riep hoe, toen eindelijk die laatste arbeid beginnen zou, de smeden zich gespoed hadden, dat zoo kort mogelijk toch de tijd zou zijn van het gevaar voor de brug. In al grooter kringen, met al menigvuldiger stemmen spreidde om den beginner, den dichter-muzikant, het koorverhaal zich uit, en zoo levend en tegenwoordig werd voor de luisterenden het verre gebeuren dat als aan een ding van dat uur en die plek zij er deel aan gingen nemen, en, zoo stil als zij daar eerst gezeten hadden onder den overdonkerenden en rondom hangenden wringin, de vrouwen mede begonnen te zingen in het zangerig gesproken verhaal.

Zoo als de mannen hun daden verhaalden, verhaalden zij hun wachten en hun vreugd.

Beschroomd en heel zacht zongen zij in het eerst, aarzelende volgsters van Roekmini's gezang dat, bemoedigend, leidde. Maar van lieverlede werden zij vrijmoediger, vertrouwd met het ongewone in dezen nacht waarin immers alles ongewoon was. En zooforsch de mannenstemmen dreunden, zoo klaar klonk het hoge vrouwengeluid.

Het schalde terug van de heuvels, zoo juichte der bouwers eindelijk koor:

“Allen te zamen, mannen van de heuvels, mannen van de kust, mannen die leven op de rivier, mannen die wonen in het rijstveld, allen te zamen bouwden wij de brug!”

En de vrouwen juichten weerom:

“Wij hoorden de bijlslagen op de helling en den val der donker-zwaaierende boomen hebben wij gezien van ver. Wij hoorden als rollen van donder het springen van de rots. Vroolijk riepen elkander wij toe: Van den berg en het bergwoud maken onze mannen een brug! Vroolijk gaven de stampsters aan

het rijstblok antwoord met tokkelenden stamperslag, als tot ons opklonk het arbeidsgerucht.”

Toen poosden het diepe en het hoge beurtgezang.

Maar als na het geroep van de vele klokken langs de rivier bleef een wijle nog de lucht zacht bewogen van nà-golvend wèlgeluid.

De wakers van de tweede wake kwamen terug van de oevers en van de brug; zij zeiden, het water wies niet meer. En de wakers van de laatste beurt gingen.

Overnieuw begon de gamelan. Uit de wijze die het koor had begeleid ging het samenspel van instrumenten over tot een anders klinkenden toon, en de menigte zag naar den dichter-muzikant met een luisterend vooroverneigen en een heffen van aangezichten, want nu kwam dat wat het meest van alles zij verlangden te hooren: de strijd van den Bouwer der Brug met den Bandjir. Zóó stil zitten de honderden op een feest niet voor het lichte scherm waar de dalang den

strijd vertoont van Krisjna, den hemelschen held, tegen den boozen Reus.

Si-Bagoes begon met een sterke stem:

De Tjikidoel vernam de stem van den Bouwer der Brug. Toen richtte hij zich toornig op. Van zijn voeten, waarover de branding spoelt, tot aan zijn hoofd dat ligt op den Berg der Stormen, was hij bruisend van toorn. Hij dronk het zwarte van den hemel om kracht tot den strijd. Hij at aarde, een eed zwerend, dat hij de brug zou vernielen, dat hij den Bouwer van de Brug zou verslaan. Tot den Woud-Koning, den donkeren vorst, sprak hij: Als de Gandaroewa Shiva droeg, zoo, Heer van de Groote Eenzaamheid? draag ik U. Gezamenlijk gaan wij ten strijde.' Op den waterval reed het woud tegen de Brug en den Bouwer.

Sitoe Arab was opgesprongen.

'De ijzeren brug was voltooid, wij dachten: morgen laten wij haar neder op de draagsteen, weldra viere wij het groote feest der voltooiing! Toen kwam de bandjir!'

Of zij zelven mede gehaast hadden bij het driftige nauwlettende werk, of zelven zij zich verheugd hadden in de nabije voltooiing, of zelven zij geslagen zaten door den plotselingen schrik, herhaalde eenstemming de menigte:

‘Toen kwam de bandjir!’

En die eene bange stem, die laat naklinkende weergalm van oude angsten riep alléén, bevend:

‘Toen kwam de bandjir!’

Een nieuwe stem begon, die had nog niet gesproken: zij had een klank zoo sterk en diep, en zoo vol hoogten en plotselinge dreunende laagten als water in een rotsig ravijn.

‘De dagen door en de nachten viel de regen. Als een muur stond regen om ons heen. Geen bergen waren in de verte meer. Geen helling was meer dichtbij en geen groen van bosch, maar alleen schemering was van water, regen alleen en regenwolk. Uit de wortels van het woud vloot regen, uit het gesteente der bergen vloot regen, in regen

verkeerde de vaste grond. Onze akkers aan de helling, groen van nieuw geplante rijst, zij smolten in den regen. Het jonge gewas hief zich op, den regen tegemoet, het sprong met den regen de berghelling af. Veld en veldgewas ten waterval werden zij, stortend in het ravijn!’

Een tweede begon:

‘Van de hellingen af viel het water neder op ons dorp in het dal. Uit de rivier klom het water naar ons op. Onze paden werden beken, onze aloon-aloon werd een meer. De vrouwen dwaalden weenende: zij zagen het huisraad wegdrijven, zij zagen hoe de wanden schudden van het huis. Met hun kleine kind in den slendang stonden zij in den regen, zij wisten niet waar zich te bergen.

Het werd waarheid wat de dorschers zingen in hun lied als zij de eerste rijst uit de rijstschuur dragen, zingend dat het dorschen een spelevaart is voor het Bruidspaar van de Rijst, het rijstblok zal hun prauw zijn en de stampers de riemen. Als een prauw waarlijk dreef het rijstblok! De stamper dreef

als een riem wanneer de roeier verdronken is.’

De diepe stem, die als de stem van het water zelf was, begon weer op dien dof dreunenden toon:

‘De noorder-helling van den Goenoeng Hitam stortte in. Toen viel de Rasamalaboom! Als een onweersbui viel hij, als donder en slagregen! Wij zagen het van verre, wij volk van Djalang Tiga. Zwart als een donderwolk stortte hij in het ravijn. Er vloog als een bui van hagel en steenen.’

Sitoe Arab riep:

‘Wij hoorden den donder van de aardschuiving hier. Van het eerste licht al waren wij bijeen, allen. Langs beide oevers van de rivier stonden de mannen, van de landhoofden af tot voorbij de groote bocht, en op den steiger, zoovelen als ruimte hadden om te staan. De boomen kwamen aangedreven om de bocht.

Van den steiger af zagen de rivier wij donker ervan. Het was als een bosch dat dreef! Van de oevers af grepen de mannen met

haken naar de stammen. Die zij vingen en aan wal trokken legden zij vast aan de boomen. Wat midden in den stroom dreef konden zij niet bereiken, van den lagen oever in het Noorden niet, en niet van den steilen oever in het Zuiden. Het dreef stroomaf. Wij zagen het op ons afkomen, wij die op den steiger stonden. Wij wachtten: wij stonden gereed om het op te vangen op onze lange haken.

Dan stietten wij het weg, tusschen de palen van den steiger door. De stammen schokten er tegen aan dat de steiger wankelde. Of hij instorten zou was het elke maal, zoo kraakten paal en planken.

Maar wij zagen naar den Bouwer van de Brug, midden op den steiger, hij week niet. En geen van ons was er die week: Hij zeide: ‘Mannen staat pal! Allen te zamen redden wij de brug!’ En wij antwoorden: ‘Wij staan pal. De brug blijft ons!’

De menigte riep:

‘De brug blijft ons!’

‘Er kwam veel hout, véél! De mannen

op den oever van het Zuiden grepen en legden vast, de mannen op den oever van het Noorden grepen en legden vast, wij, die op de brug stonden, stuurden tusschen de palen door. En wij dachten al, het is gewonnen! toen het middag werd en minder al het hout, en minder het wankelen en het kraken van de hulpbrug. Maar toen kwam de Rasamala! Wij zagen hem aankomen om de bocht van de rivier, zwart. Ah! als een zwarte rots was zijn wortelklomp! als een heuvel waaronder een diepe grot is, zoo rees hij op boven de rivier. De mannen langs de oevers van de bocht tot de brug, één kreet gaven zij allen tegelijk. O, hoe groot was hij, hoe boven alle mate geweldig groot! Al de jaren dat wij hem op den berg hadden gezien, den grootsten van alle boomen, hoog boven alle de andere, de allerhoogste, en hadden gedacht, als een berg op den berg is de Rasamala! al die jaren hadden wij niet geweten hoe groot hij in waarheid was. Nu zagen wij het! want nog ver weg aan gene zijde van de bocht was de kruin, toen hadverwege de brug al de wor-

telklomp dreef. En toen de kruin kwam, toen was het of de helling van den Zuideroever vooruit schoof, en een berg stond daar waar de rivier was geweest. Ah! de takken maakten het donker tegen de lucht! Wij zagen naar den Bouwer van de Brug. Geen woord sprak hij, zijn aangezicht was wit. Toen, met de hand, gaf hij een teeken dat allen weg zouden gaan van den steiger. En toen de laatste van ons gegaan was, toen ging hij ook, langzaam. Bij het landhoofd bleef hij staan; hij stond, ziende naar de rivier en naar den Rasamala, zonder te spreken of te bewegen, als een beeld van steen.

Het water wies, het water wies! Ver over het lage land heen spoelde het. Als een eiland in het riet stond de Ketapanheuvel, waar de mannen nog stand hielden met haken, grijpende naar de drijvende stammen. Het was als een vloot van visschersprauwen, die visschers vastgelegd hebben aan het strand van een eiland, die vele dobberende boomen en al het drijfsel van de rivier dat vast raakte daartegen. Daar kwam de Rasamala aan, zijn

zwarte heuvel van een wortelklomp? langzaam dreef hij tegen de vastgelegde boomen, en dreef nog een weinig en lag stil. Ah! wij zuchtten van verlichting!

In den donker mompelde de menigte:

‘Ah! hij lag stil!’

Sitoe Arab wierp het hoofd op als een tegen den teugel steigerend paard.

‘De stroom steeg, de stroom steeg! Hij stuwde den Rasamala voort.

Langzaam dreef hij los uit de boomen, langzaam. De mannen op den Ketapanheuvel wierpen naar hem met haken aan lange touwen zooals de walvischvaarders voorbij de Zuid-Ooster eilanden de harpoen werpen naar een walvisch. De haken grepen en gleden af, de Rasamala dreef verder. Vastgebonden, mompelden de mannen, moesten trossen worden om de zware takken heen, dan met ons zeer velen, konden wij den boom wel uit den stroom trekken. Wie echter had het gewaagd, tusschen alles door wat daar dreef en schokte, naar den Rasamala te zwemmen! Ik hield de lijn gereed voor toewerpen,

vastgemaakt aan den tros, zooals voor een redding, wanneer een schip gestrand is op de rotsen. Maar ik wist wel: géén waagt het! geen! En de Rasamala, een zwarte heuvel, een berg en een woud op een berg, dreef verder. Hij bedekte de halve rivier! Langzaam dreef hij, langzaam. Hij raakte telkens vast met zijn wortels en met zijn takken, op de vele zandbanken in de rivier, en lag een poos stil, een weinig dobberend op het stuwen van den stroom, die al maar steeg, al maar steeg, en dan raakte hij vlot, en dreef weer voort, langzaam, op de brug aan.

De Kandjeng Regent was gekomen met den Wedana en al de hoofden en ook vele Hollanders kwamen. Het geheele land vreesde voor de brug. De Toean Resident was er en de Toean Assistent Resident, en de Toean Controleur van Soemoer Tinggi en die van Kali Redjo en die van Blora, en van de suikerfabrieken in de vlakte kwamen de Toean Besar en de andere Hollanders. Tot over de as van de wielen stonden de rijtuigen in het water. En zij riepen elkander toe, over het

water heen: “Het is gedaan, het is gedaan met de brug!”

De Toean Besar van Wonoredjo stond overeind in zijn rijtuig en riep dat hij een kar en een span buffels gaf aan wie het waagde naar den Rasamala te zwemmen. Maar niemand waagde het. Alleen Si Badil van Batoe Helang waadde een eindweegs den stroom in.’

De menigte riep:

‘Si Badil van Batoe Helang, de dappere!’

‘Si Badil, de Roover!’

‘De Hoofdman van de Mannen van het Zwarte Aangezicht!’

‘Niet om de kar en de buffels waarlijk waagde hij het. Hij waagde uit moed, de vermete!’

Van rondom kwamen de kreten die den stoutmoedigen aanvoerder van een inbrekersbende vierden, sedert lange jaren al een dwangarbeider in den ketting, ergens ver in een mijn, en zwart van kolenstof van het hoofd tot de voeten zoals hij zwart van roet was geweest in het aangezicht vroeger, on-

kenbaar gemaakt voor een rooftocht bij nacht.

Sitoe Arab riep:

‘Hij waadde den stroom een eindweegs in, Si Badil. Maar hij zag op het drijvende hout, hoe het schokte en perste, en op den Rasamala, zoo ver, midden in den stroom. Hij stond een poos stil en zag weer naar den oever en keerde weerom. De Kandjeng Regent zeide overluid, allen hoorden het: ‘Een vermetel man waarlijk is Si Badil! Dit te doen echter, bij Allah! niet moed ware het, doch dwaasheid. De dood-zelf is het die daar drijft midden in de rivier!’

Het donkere koor herhaalde het.

‘De dood-zelf was het die dreef op de rivier!’

Sitoe Arab wierp de armen op.

‘Toen, plotseling, stond hij midden onder ons, hij! de Bouwer van de Brug! Als een witte lamp was zijn gezicht, geheel bleek, geheel licht. Hij wierp zijn kleederen af en stond glanzende. Licht was alles aan hem, hij blonk. Hij ging het water in, tot de

knieën, tot de heupen, tot de schouders. Ademloos stonden wij, hem naziende waar hij zwom. Wij zagen zijn goudgeel hoofd tusschen het drijfsel als de zon is tusschen wolken, in kenteringstijd. Het glansde en het werd verdonkerd. Telkens als het weer verdween vreesden wij, hij is verdronken, die al te vermetele! En hij dook weder omhoog, en wij vreesden, tusschen de boomen raakt hij bekneld! Eenmaal zagen wij hem, drijvende, ten halve lijve boven het water uit. Hij hield zich vastgegrepen, onbewegelijk hangende, en wij zagen hoe zijn schouder en rug rood werden van bloed. En toen hij weder zonk, toen bleef, lang, hij verdwenen, en, voortdrijvend, maakte de Rasamala het donker met zijn groote takken, daar waar hij geweest was. Nu zeker, dachten wij, nu zeker is hij omgekomen, gewond zijnde en uitgeput, en de berg is over hem van den Rasamala? En vrouwen begonnen te klagen, overluid weenend. Maar, opeens, schreeuwde het volk aan de overzij met een schreeuw dat de heuvel galmde, en daar zagen wij hem, ver weg, zijn gezicht

boven de kruintakken van den Rasamala! Hij dreef staande, zijn voeten waren op het ondergedompelde, hij hield zich vast aan een grooten en hoogopstaanden tak als aan den scheepsmast een man op zee. En het volk schreeuwde of het waanzinnig was geworden van vreugd. Zij riepen, zij sprongen in de hoogte. Het water in wilden zij om bij hem te komen. Hij hief zijn arm omhoog, ik wierp de lijn. Met ons honderden trokken wij den Rasamala aan wal. Gered, gered was de brug!

Sitoe Arab schreeuwde als in dat oogenblik van eindelijkken triomf hij geschreeuwd had. En of zij zelve daar aan den oever stonden tusschen de drommen die aangerend kwamen om den vervaarlijken boom en dien blinkenden man, die schrijlings op den stam gezeten met een opgegrepen huispaal wrikte, zoo juichte de geheele menigte mee. Zelfs Hadji Moesa riep, zelfs de vrouwen onder den wringin.

De dalang hief de hand op, een statige muziek begonnen allen te zamen de spelers van

den gamelan. En hij zelf, de dichtermuzikant, hief uit volle borst het gezang aan van de zege. Het klonk over de donkere rivier. Mannen en vrouwen, allen vielen in.

‘Vervaarlijk kwam aangerend de Donkere Vorst rijdend op het vervaarlijke rijdier. Zijn hoofd was als een zonsverduistering over het land. Van de hoeven van zijn strijdros en het luide gebriesch schokte de vlakte. Hij hield zijn knots geheven tegen den Bouwer en de Brug. Vreeselijk schreeuwend daagde hij zijn vijand uit ten strijde.

De Bouwer van de Brug trad hem tegen. Hij stond alleen. Hij had geen wapen. Met zijn handen greep hij den ongenaakbare aan. Hij rukte hem van het steigerende strijdbeest, hij wierp hem ter aarde, hij zette hem den voet op de borst, hij bond hem met boeien niet te verbreken. Laag lag zijn hoge hoofd, het zinneloos makende door verschrikking, krachteloos lagen zijn honderd armen, de nacht-uitbreidenden. Als de zon boven de zwarte wolken blonk boven den Woudvorst de Bouwer. Als in donkere luchten de

regenboog stond blinkende de Brug.’

Op een breede maat, sterk en vol stroomde het gezang. Het druischen van de rivier, minder onstuimig en gelijkmatiger al gaandeweg geworden, was als een stem te meer onder de vele stemmen, die met die ééne menschenstem mede zongen, heldere stemmen en diepe. Onder den dreunenden maatslag van de lange trom was de rivier een effen-vol gebruis.

Het eindigende gezang besloot de wake als het beginnende haar geopend had.

Als een optocht door den nacht, een lange stoet van stemmen was het vierende verhaal voorbijgegaan van het bouwen van de brug, en de redders-daad van den Bouwer. Als in een optocht prachtige ruiters rijden, als priesters met ernstige oogen gaan, en trotsch de stoutmoedige mannen in wapendos, als de dragers der vorstelijke erfschatten en kleinoodiën, en der symbolen van rijkdom lang leven en macht volgen in wèl-geordende reeks, en twee aan twee bij de hand elkaar vattend vrouwen die bloemen-offers omhoog houden en jonge meisjes ten dans versierd, en van

hoog-opgeheven staken wapperend kabbelt over de lachend mede geloopte menigte een geschitter van vele wimpels heen; zoo waren de verzen voorbijgegaan van den dichtermuzikant en de herinneringen die Hadji Moesa verhaalde en de rouw dier Ouden van het Wou, zoo Sitee Arab's roemen en pralen, en tusschen het roepen en lachen van de velen, de drift en het verweer, de wolige stemmen, in schoone paren de pantoens. Van het begin af van den langen weg stond in luchtige bogen, en in hooge eerepoort aan het eind, muziek.

De nacht was voorbij. Met gedoofde fakkels keerden van de oevers en van de brug de wakers der laatste wake terug. Zij zeiden, het water viel.

De dunne kilte, die aan den dageraad voorafgaat, was in de lucht; huiverig trokken mannen en vrouwen in het opstaan van den nog donkeren grond hun kleedaren vaster om zich heen. In de bleeke schemering, die al haast klaarte werd, herkenden dorpsgenooten elkander, gezichten schenen op waar eerst

stemmen waren geweest. Nu eerst wisten de velen met hun, hoe velen zij daar bijeen waren bij de brug!

De vrouwen maakten hun kinders wakker, die zacht en zwaar en warm tegen hen aan lagen diep in slaap, en half in den droom nog een wijle bleven liggen met ronde open oogen voor zij opstonden en, de handen aan moeders slendang, achter haar aan drentelden naar de rivier, om het morgenbad.

Pasar-volk kwam er aan uit de heuvels, de smallere reizigersstroom van den vroegen ochtend na de breede stroomen van den nacht. Op den grooten weg midden door het bergwoud was het, in het beginnende zonnelicht, een tintelend kleuren-bewegen, bloemen-bont. Uit de vlakte kwam de eerste trein: de vliegende ratel-ren over de brug schudde alle dagbestaan wakker.

Het was schoon geweest in den nacht; het was voorbij. Nu begonnen weder de gewone dingen.

Op den grooten landweg de vlakte in spraken de in een rij achter elkander voort-

wandelenden over den pasar, en het feest waar de dalang het wayangspel zou vertoonen, en de aankomst van de pelgrims uit Mekka.

Maar meer dan één zag nog eens om naar de brug. Als een spel van roode stralen, rechte, en zuiver-gebogene, stond zij in het morgenlicht boven den geligen van drijsel donkeren stroom. Anders leek zij hun dan zij haar gekend hadden tot nu toe; schooner.

Soemarti, die in een drom van jongens en meisjes medeliep met den dalang en zijn speeltuigdragende muzikanten, zong op de nieuwe wijs van dien nacht, de tot nog toe woordelooze, een nieuwen pantoen, dien zong al het jonkvolk mede.

‘Voor de voeten van marktvolk zijn vele bruggen, zij gaan van zijde naar overzij.

Voor de harten van broeders is onze brug, zij gaat van gister naar morgen.’